

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Lange, C.

Om Sindsbevægelser : et psyko-fysiologisk
Studie.

Kjøbenhavn : Jacob Lunds Forlag, 1885

91 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

10, - 255

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130013934615

OM
SINDSBEVÆGELSER.

ET PSYKO-FYSIOLOGISK STUDIE

AF
C. LANGE.

KJØBENHAVN.

JACOB LUNDS FORLAG.

1885.

2650

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
KØBENHAVN

Kjøbenhavn. I. Cohens Bogtrykkeri.

Kant betegner et Sted i sin »Anthropologie« Affekterne som Sindets Sygdomme. For den store Tænker synes Sindet kun sundt, saa længe det er under »Fornuftens« absolute og uanfægtede Herredømme; Alt hvad der rokker ved dette bliver i hans Øjne noget for Individet Skadeligt, noget Abnormt. For en mere realistisk Psykologi, der ikke kender noget abstrakt Menneske-Ideal, men »tager Menneskene som de ere«, maa dette synes en besynderlig Sjælelære, en fattig Opfattelse af Mennesket, der betragter Sorg og Glæde, Medlidenhed og Vrede, Trods og Ydmyghed som Tilstande, der ere det sjælesunde Menneske fremmede, som Noget, der maa ses bort fra, naar man vil erkende Menneskenaturens egenlige Væsen; — en vilkaarlig Indskrænkning af vort Aandslivs Omraade, der gjør Evnen til at beundre det Store, glædes ved det Skønne, røres ved Ulykken til noget Sygeligt og kun ser det sunde, normale Menneske i den uforstyrrelige Regnemester, for hvem ethvert Indtryk alene bliver Anledning til en Fornuftslutning; — et underligt Syn paa de sjælelige Magters indbyrdes Forhold, der kun vil se noget Tilfældigt i det, som i de fleste Menneskers Aandsliv spiller en langt

større og mere afgjørende Rolle end »den sunde Fornuft« og i langt højere Grad end denne styrer ikke alene det enkelte Menneskes, men Folkenes, hele Menneskeslægtens Skæbne. Og hvem vilde vel ønske at helbrede det syge Sind, naar man derved skulde berøve Mennesket Alt, hvad der gjør det sympatetisk, eller Alt, hvad der sætter det i Stand til at dele Sorg eller Glæde med sine Jævnlige, beundre eller hade dem? Nej, lige saa sandt som det er, at vi maa søge at holde Sindsbevægelserne ude af Spillet, hvor det gælder en rolig Overvejelse, en klar Erkendelse, en uhildet Dom, lige saa afgjort er det, at vi ikke vilde regne Den for et sandt, sundt og fuldstændigt Menneske, der kun kunde overveje, erkende og dømme, men ikke lide, frygte eller glædes, selv om det nu og da skulde være paa hans Erkendelses eller Dømmekrafts Bekostning.

Sindsbevægelserne ere ikke alene de vigtigste Faktorer i det enkelte Menneskes personlige Liv, de ere overhovedet de største Naturmagter, som vi kende. Hvert Blad i Folkenes, lige saa vel som i det enkelte Menneskes Historie bærer Vidnesbyrd om deres utæmmelige Vælde. Lidenskabernes Storm har kostet flere Menneskeliv og hærjet flere Lande end Orkanerne, og deres Flod har bortskyllet flere Stæder end Vandenes. Det kan derfor nok forekomme os besynderligt, at man ikke har lagt mere Vind paa at lære deres Natur og Væsen at kende. Medens man ellers overfor de store Naturkræfter stræber af yderste Evne efter at vinde Indsigt i deres Aarsager og Virkemaade for, saa vidt muligt, at gjøre sig til Herre over dem, saa har man saaledes forsømt Studiet af de største af dem alle,

de der tilmed angaa os mest inderligt og personligt, at vi næppe kunne siges at have endog blot det mest overfladiske Kendskab til deres nærmeste Betingelser og sande Væsen.

Det er ingenlunde Hensigten med denne lille Afhandling at forsøge en fuldstændig Fremstilling af Sindsbevægelsernes Fysiologi eller blot at give en alsidig Udsigt over dennes forskellige Hovedmomenter. Den indskrænker sig ganske hovedsageligt til en af Sagens Sider. Dens Tilblivelse skyldes fra først af en Trang til, væsenligt i praktisk-medicinske Øjemed, at klare for mig selv Sindsbevægelsernes Forhold til legemlige, tildels sygelige Fænomener og, om muligt, at udrede dette Forhold paa en præcisere, mere fysiologisk Maade, end man hidtil har anvendt. Som det jo saa ofte gaar, blev jeg imidlertid under Arbejdet ført endel videre, end det havde ligget i min oprindelige Plan. En noget indtrængende Beskæftigelse med Æmnet førte nemlig meget snart til den Erkendelse, at Opgaven, saaledes som jeg, i Overensstemmelse med den gængse Psykologi, havde stillet mig den, nemlig at bestemme, »hvilke Virkninger Sindsbevægelserne have paa de legemlige Livsytringer«, ikke blot frembød store Vanskeligheder, men var ganske uløselig, simpelt hen fordi der var spurgt helt forkert. For at komme til nogen Klarhed over Æmnet viste det sig snart nødvendigt at tage Sagen op i et noget videre Omfang, navnlig fordi Udgangs-

punktet, Begrebet »Sindsbevægelse«, savner enhver videnskabelig Bestemmelse, i alt Fald naar man stiller strængere Fordringer end dem, som den rent spekulative Psykologi er nøjet med.

Hvad er en Sindsbevægelse? Det skulde forhaabenligt være dette lille Studies Enderesultat at bidrage til at skaffe dette Begreb et noget mere positivt og klart Indhold, end det hidtil har kunnet glæde sig ved. Men allerede lige i Begyndelsen støder man paa Nødvendigheden af, til foreløbig Forstaaelse, at foretage en Slags territorial Afgrænsning af Begrebet »Sindsbevægelser«, thi hverken den populære eller den videnskabelige Sprogbrug giver os paa Forhaand en saadan, i alt Fald ingen, der er almindeligt antagen. Naar vi sige, at vi her ville give os af med Sindsbevægelserne, saa er i Virkeligheden vort Æmnes Omraade ikke derved synderlig skarpt betegnet. Jeg sigter hermed ikke til, at det kan være vanskeligt at optælle alle de Fænomener, som kunne lægges ind under dette Æmne, alle de forskellige Arter af Sindsbevægelser; dette er mig for saa vidt ligegyldigt, som jeg ikke i saa Henseende stræber efter nogen Fuldstændighed — om der her overhovedet kunde være Tale om Fuldstændighed — men tvært imod, som det senere vil ses, agter at begrænse mig meget stærkt. Derimod er det af nogen Vigtighed at have med et saa rent Begreb som muligt at gjøre; jeg mener hermed et

Begreb, som kun omfatter Fremtoninger, der, fra et psykologisk Synspunkt, ere nogenlunde ensartede. I saa Henseende har man, som sagt, ikke noget almindeligt Vedtaget at gaa ud fra. Baade i daglig Tale og i den videnskabelige Sjælelære flyde forskelligartede Begreber paa Grund af en vis Familielighed her mere eller mindre sammen. Sorg, Glæde, Frygt, Vrede o. lign. paa den ene Side og Kærlighed, Had, Foragt, Beundring o. s. v. paa den anden Side ere aabenbart to Grupper af Fænomener, der i psykologisk Henseende bør holdes ude fra hinanden. Det er den første Gruppe, for hvilken vi her ville forbeholde Betegnelsen Sindsbevægelser, medens den anden bliver Lidenskaberne, Følelserne, eller hvad man nu vil kalde den. Men Grænsen mellem disse to Begreber er aldrig bleven trukket skarpt ¹⁾, skønt det er vanske-

¹⁾ I den ældre filosofiske Terminologi var Ordet »Passiones« gerne Fællesbetegnelsen for begge Grupper af aandelige Fænomener. Cartesius opstiller saaledes seks »primitivæ passionibus«: Forundring, Kærlighed, Had, Begærlighed, Glæde og Sorg (De passionibus, Art. LXIX.), gjør altsaa ingen Adskillelse mellem de to Arter af sjælelige Fremtoninger. Lige saa lidt Spinoza, der bruger Ordet »Affectus« i en lignende udstrakt Betydning; hans fem Hovedarter ere: Attraa, Glæde, Sorg, Forundring, Foragt (Ethics ps. III. De origine et natura affectuum). Senere begyndte man dog ofte at gjøre nogen Forskel paa Affectus og Passiones — eller dette Ords tyske Oversættelse: Leidenschaften — saaledes at Affekt nærmest kommer til at svare til vort Begreb »Sindsbevægelse«, Passioner til vort: Lidenskaber. Kant skælner mellem Affecte og Leidenschaften (passiones animi), men uden at gennemføre nogen Fordeling af de enkelte Fænomener paa de to Begreber; Kærlighed, Haab, Undseelse ere for ham »Affekter« lige saa vel som Skræk, Glæde, Sorg. Og skønt der i den nyere psykologiske Sprogbrug vistnok stadigt er en Tilbøjelighed til af de gamle Passiones at udsondre et Begreb, der nærmest svarer til, hvad der her beskæftiger os, paa Tysk under Betegnelsen »Gemüthsbewegung«, paa Fransk og Engelsk »Emo-

ligt at forstaa, at ikke i alt Fald den videnskabelige Sjælelære har følt Trangen til en nøjagtig Afgrænsning mellem dem.

Thi det er, som sagt, ganske nødvendigt, i det Mindste naar man beskæftige sig med de herhen hørende Fænomeners Fysiologi, at holde dem ude fra hinanden, saa godt det vil lade sig gjøre¹⁾. Vi maa ikke slaa Ting som Skræk, Raseri, Glæde, sammen med Misundelse, Kærlighed, Frihedsfølelse o. s. v. Forskellen mellem de to Grupper af sjælelige Fremtoninger ligger ikke alene deri, at de sidste ere meget mere komplicerede end de første og sammensatte af

tion«, saa finder man dog selv i den nyeste Tid og i Værker af den strengeste videnskabelige Holdning Begreberne »Passion« og »Emotion«, »Gemüthsbewegung« eller »Affect« og »Leidenschaft« brugte noget i Flæng og savner Forsøg paa en Sondring af de enkelte Sjælerørelser mellem de to Begreber. Kun hos en enkelt Forfatter, den tyske Retslæge Lion, har jeg truffet et Forsøg paa at gennemføre en bestemt Adskillelse mellem Affekter og Liden-skaber (Affecte und Leidenschaften nach dem neuesten Standpuncte der Wissenschaft und Gesetzgebung. 1866). Efter med Rette at have beklaget den sædvanlige Konfusion af de to Begreber, opstiller han en Række diagnostiske Skelnemærker imellem dem, dog, som det forekommer mig, med samme ringe Held, der ledsager ethvert Forsøg paa Begrebsdefinitioner, som gaar ud fra den usalige Begrebsrealisme, som vore Videnskaber, de reale lige saa lidt som de spekulative, endnu ikke have naat til at arbejde sig ud af.

¹⁾ En skarp og konsekvent videnskabelig Afgrænsning mellem dem vilde selvfølgelig kun kunne opnaas som Slutsten paa en videnskabelig Undersøgelse over dem. Til foreløbigt Brug paa dette Sted ligger der heldigvis heller ikke den mindste Magt paa at have en i alle Enkeltheder gennemført Adskillelse mellem de to Grupper af Fænomener at gaa ud fra; det er os alene om at gjøre at have et ensartet Materiale til vor Undersøgelse, hvad der jo ikke frembyder nogen Vanskelighed, da vi selv kunne begrænse os, som vi ville, med Hensyn til Valget af de sjælelige Fremtoninger, som vi her ville beskæftige os med.

forskelligartede aandelige Bevægelser, saaledes at navnlig ogsaa Tankebevægelser, Reflexion, spiller en Rolle for deres Vedkommende¹⁾, men ogsaa i Betingelserne for deres Istandkomst, der ere ligesaa komplicerede og uensartede. Sindstilstande som Kærlighed, Had, Beundring o. s. v. ere dannede af et helt Komplex af aandelige Fænomener, i hvilke Sindsbevægelserne: Glæde, Vrede, Frygt o. s. v. kunne indgaa som enkelte Led, medens disse selv ere enkelte, usammensatte Fænomener.

En betydeligt større Vanskelighed møder os, naar vi ville søge at bestemme Omraadet for de enkelte Sindsbevægelser, at omgrænse Begreberne Sorg, Glæde o. s. v., saaledes at vi have en Rettesnor for, til hvilken Affekt vi skulle henhøre hver enkelt Tilfælde af Sindsbevægelse, som vi faa at gjøre med; og dette synes jo dog at være den Opgave, som straks og umiddelbart fremstiller sig, naar man vil søge at bestemme de forskellige Sindsbevægelseres forskellige Virkninger paa Legemet eller overhovedet vil underkaste dem en videnskabelig Undersøgelse. Hvad er Glæde? Hvad er Skræk? Selv hvor der gaas ud paa en videnskabelig og exact Behandling af Psykologien, synes man, i alt Fald i den nyere Tid, at anse Besvarelsen

¹⁾ Kants Definition af Affekter, i Modsætning til Lidenskaber, som Fornemmelser, der ikke lade opstaa nogen Overvejelse, om man skal overlade sig til dem eller bekæmpe dem (Anthropol. 3 Buch § 70), gaar ogsaa ud fra Reflexionens Rolle i Lidenskaberne.

af saadanne Spørgsmaal for ganske overflødig ¹⁾; Sagen betragtes vel, paa den ene Side, som noget umiddelbart Indlysende, Noget, der ikke trænger til nærmere Bestemmelse, da Enhver kan faa den tilstrækkelige Oplysning af egen personlige Erfaring — »ethvert Menneske véd jo dog, hvad Glæde og Sorg er« — og paa den anden Side som noget saa Subjektivt, at det unddrager sig al Definition, paa samme Maade som det blaa eller det røde Farveindtryk. Men saa længe man lader det bero ved en saadan rent subjektiv Opfattelse af Sindsbevægelserne, er en videnskabelig Undersøgelse af deres forskellige Forhold selvfølgelig umulig. Ingen Genstand kan behandles paa videnskabelig Maade, naar den ikke har objektive Karakterer, om hvis Beskaffenhed de forskellige Undsøgere ere eller kunne blive enige, og som saaledes kunne blive Genstand for en fælles Opfattelse og Forstaaelse, eller som i alt Fald kunne diskuteres; hvad der, som Farveindtrykkene eller Fornemmelsen af Skræk eller Vrede, unddrager sig al Diskussion ligger derved udenfor Videnskabens Om-

¹⁾ Hos ældre Tiders psykologiske Forfattere kan man nok træffe paa Forsøg paa at definere de enkelte Sindsbevægelser; men vi finde i disse Definitioner Intet, der oplyser os om Affekternes Natur. I Reglen ere de rent kausale, saaledes Cartesius', naar han t. Ex. bestemmer Glæden som: *jucunda commotio animæ in qua consistit possessio boni quod impressiones cerebri ei repræsentant ut suum* (l. c. Art. XCI); det er for ham altsaa ved sin Aarsag, Bevidstheden om Besiddelsen af et Gode, at Glæden er bestemt; men hvad selve denne Glæde egenligt er, derom erfare vi Intet; — saaledes ogsaa Kant's, naar han definerer Skamfølelsen som: *Angst aus der besorgten Verachtung einer gegenwärtigen Person* (Anthropol. III Buch § 79). En Definition som Spinoza's: *Lætitia est hominis transitio a minore ad maiorem perfectionem* (Ethiees ps. III), er jo rent nominal; o. s. v.

raade. Studiet af Farverne havde Intet med Videnskaben at gjøre, saalænge den Enkelte ikke vidste Andet om dem, end hvilken Virkning de gjorde paa ham personligt; den videnskabelige Farvelære blev først til, da en objektiv Egenskab ved dem, Farvestraalernes forskellige Brydbarhed, endeligt blev opdaget af Newton; og paa samme Maade ville Sindsbevægelserne unddrage sig en videnskabelig Undersøgelse, indtil man fremdrager deres objektive Karakterer og tager sit Udgangspunkt fra dem.

At der findes slige for en objektiv Undersøgelse tilgængelige Forhold ved Sindsbevægelserne, det er nu i og for sig bekendt nok. At et Menneske er sorgfuldt eller glad, angst eller vredt, det er ikke blot Genstand for dets egen, subjektive, Fornemmelse, men giver sig i Reglen let tilkende for Omgivelserne ved allehaande uvilkaarlige legemlige Fremtoninger, der gaa Haand i Haand med de ejendommelige glade ængstelige o. s. v. Fornemmelser hos den Vedkommende selv. En stærkere Sindsbevægelse er det jo paa denne Maade vanskeligt at skjule for opmærksomme Iagttagere. Det er disse Sindsbevægelsernes legemlige, fysiologiske, Ytringer, der give et Holdpunkt, vistnok det eneste, for deres videnskabelige Undersøgelse; men man har hidtil ikke benyttet sig af dem til at skaffe sig et saadant videnskabeligt Udgangspunkt. Hermed skal selvfølgelig ikke være sagt, at Fysiologien og Psykologien have ladet disse Fænomener være upaaagtede; tværtimod, man har, navnlig i de ældre Tider, endog med en særlig Forkærlighed beskæftiget sig med dem, og der er, lige fra Aristoteles' Tider af, en næsten overvældende Literatur

til Belysning af »Sindsbevægelsernes Indvirkning paa Legemet« eller i alt Fald enkelte herhen hørende Fremtoninger¹⁾. Men et videnskabeligt Udbytte, en klarere Indsigt i Affekternes Natur, har man ikke opnaaet ved alle disse i Aarhundredernes Løb ophobede Notitser — thi stort mere er det i Virkeligheden ikke, der foreligger. Grundene hertil ere forskellige; dels skrive de paagældende Studier sig for største Delen fra en noget ældre Tid, da de nødvendige fysiologiske Forudsætninger næsten ganske manglede — de ere, som vi i det Følgende ville faa det at føle, kun alfor ufuldstændige endnu; — dels har man hidtil med alfor stor Forkærlighed holdt sig til det Fysiognomiske i snævrere Forstand, Ansigtstudtrykkets Vekslen under de skiftende Sindsbevægelser, den Side af Sagen, der netop maatte give det mindste videnskabelige Udbytte, baade fordi den ensidigt indskrænker sig til en enkelt Art af fysiologiske Fremtoninger, og fordi den endnu næsten ganske unddrager sig en psykologisk Analyse; — dels endeligt, og hovedsageligt, ligger Grunden deri, at man ved sine Undersøgelser over Sindsbevægelserne aldrig har taget sit Udgangspunkt fra disse legemlige Fremtoninger, men har betragtet dem som Biting, som Fænomener, der vel kunde være interessante og vigtige

¹⁾ Den bedste og fuldstændigste Behandling af dette Æmne turde maaske endnu være den, som Fysiologen Lenhossék har givet i 2det Bind af sin »Darstellung des menschlichen Gemüths« 1834, Hos os er det blevet behandlet kort og temmelig overfladisk af Prof. Klingberg i Skandinavisk Literaturselskabs Skrifter, 9de Aarg. 1813; udførligere og noget mere indtrængende af Sibbern i hans »Om Forholdet mellem Sjæl og Legeme«, 1849, samt særligt med de patologiske Forhold for Øje af A. Sell (Om Betydning af Sindsbevæg. som Sygdomsaarsager o. s. v. 1884).

men som dog kun havde en underordnet, sekundær Betydning som mere eller mindre tilfældige Ledsagere af Hovedfænomenet, den sjælelige Affekt.

I Virkeligheden kan man da vel ogsaa uden Overdrivelse paastaa, at vi i videnskabelig Henseende ere fuldstændigt uden al Forstaaelse lige over for Sindsbevægelserne, at vi end ikke have en Skygge af Indsigt i, hvad en Sindsbevægelse, i al Almindelighed, er, eller i de enkelte Affekters Natur og Væsen. Man tror at vide Noget, yderst Lidet, om deres indbyrdes Forhold, Slægtskab eller Modsætningsforhold; men denne Indsigt hviler kun paa ganske uklare Indtryk og er alt andet end videnskabeligt begrundet. Man siger t. Ex., at Glæde og Sorg ere hinanden modsatte; dette er, som det senere vil ses, tilfældigvis rigtigt, men man kan vel næppe siges at have nogen klar Forstaaelse af, hvori dette Modsætningsforhold bestaar, eller overhovedet at forbinde nogen egenlig Forestilling dermed. For at tage et andet Exempel ville de Fleste vel sagtens betragte Vreden som mere beslægtet med Sorgen end med Glæden¹⁾, medens en fysiologisk Undersøgelse vil vise os, at det Modsatte er Tilfældet; o. s. v., o. s. v.

Naar jeg nu, til Trods for at der ikke paa Forhaand kan gives nogen videnskabelig Definition af de enkelte Sindsbevægelser, i den følgende Undersøgelse tager Udgangspunktet fra de traditionelle Begreber, de populære Affekter, og stiller Spørgsmaalet saaledes: hvilke legemlige Fænomener ledsage hver enkelt af

¹⁾ Sml. Kants Definition af »Zorn« som en Skræk, der hurtigt vækker Modstandskraften mod det truende Onde (Anthropol. 3 Buch, § 73), hvorvel Vrede og Skræk fysiologisk ere diametralt modsatte.

disse? saa sker dette altsaa med den klareste Bevidsthed om, at Sagen herved egenligt stilles paa Hovedet, og at det valgte Udgangspunkt er alt andet end præcist og videnskabeligt. Alligevel vil den her fulgte Vej formentligt vise sig som den hensigtsmæssigste til at opnaa en foreløbig Forstaaelse, fordi den ikke fjærner sig for langt fra de tilvante Forestillinger, medens der paa den anden Side dog ikke er nogen Umulighed for ved at følge den at komme ind paa den korrekte Betragtningssmaaade af Forholdet, om end ad en Omvej. — Undersøgelsen vil kun strække sig over enkelte af de mest udprægede, bedst karakteriserede Affekter: Glæde, Sorg, Skræk, Vrede, tildels Forlegenhed, Spænding, Skuffelse. Aarsagen til denne Indskrænkning er dels den, at det her overhovedet er mig mere om at gjøre at antyde Metoden for Sindsbevægelsernes videnskabelige Analyse end at udføre den i alle dens Enkeltheder, men fornemmelig dog den, at for de fleste øvrige Sindsbevægelseres Vedkommende ere de legemlige Fremtoninger for lidet iøjnefaldende til, at de, ved vore hidtidige grove og ufuldstændige Iagttagelsesmidler, skulde være tilgængelige for en paalidelig fysiologisk Analyse.

Med Hensyn til Materialet til og Metoden for den fysiologiske Undersøgelse af Sindsbevægelsernes legemlige Fremtoninger, da er man her desværre langt mere indskrænket end ved de fleste andre fysiologiske Undersøgelser. Disses vigtigste Metode, Experimentet, bliver os her af ringe eller ingen Nytte, fordi Dyrepsykologien endnu staar paa for svage Fødder, til at vi paa dette Omraade turde drage Slutninger fra Dyr til Mennesker, medens der af mange og nærliggende

Grunde kun sjældent tilbyder sig Lejlighed til at anstille nogenlunde exakte Forsøg paa Mennesker. Man er da i alt Væsenligt henvist til den simple Iagttagelse af sig selv og Andre, »den kliniske Iagttagelse« for at bruge det tilsvarende medicinske Udtryk, idet man under denne Betegnelse sammenfatter Iagttagelserne af de Symptomer, der frembyde sig lejlighedsvis af sig selv, med alle saadannes Tilfældigheder, i Modsætning til den experimentelle Undersøgelse af kunstigt og planmæssigt fremkaldte Symptomer. Særligt lærerige kunne da ofte de Tilfælde være, hvor Sindsbevægelserne ere optraadte med saa hæftige eller varige fysiologiske Forstyrrelser, at vi komme ind paa det patologiske, sygelige Omraade; den Grad, Symptomerne her have naat, og særligt den Omstændighed, at de paa Grund af deres Alvorlighed ofte komme under Sagkyndiges Iagttagelse og Behandling, gjør Studiet af de »emotionelle Sygdomme« særligt vigtigt i psykologisk Henseende, eller vil i alt Fald gjøre det, naar det engang bliver sat lidt mere i System, end det hidtil har været Tilfældet.

Med Resultaterne af saadanne bevidste Iagttagelser maa da jævnføres Udbyttet af de mere uvilkaarlige, naive, som Slægterne have gjort i Tidernes Løb, og som er blevet den almindelige Bevidstheds Ejendom og opbevares i mangfoldige sproglige Udtryk og billedlige eller proverbielle Talemaader. Paa dette Omraade søger man gjerne til Digterne, og i Afhandlinger om Affekternes legemlige Udtryk vrimler det almindeligvis af Citater af ældre og yngre poetiske Værker. Dette kan for saa vidt ogsaa være berettiget, som man selvfølgelig ofte hos Digterne kan møde et særligt malende

eller træffende Udtryk for Sindsbevægelsens ydre Tilsyneladelse; men noget nyt Materiale af Iagttagelse maa man paa disse Enemærker ikke vente at træffe hos dem; det er ikke længere, som i Baco's Tider, Digterne og Historieskriverne, der ere »doctores hujus scientiæ præcipui«¹⁾, fordi Opgaverne nu tildags gaa ud paa noget Andet end de »utallige« subtile Spørgsmaal, som beskæftigede disse de tidligere Tiders Repræsentanter for denne Gren af Sjælelæren.

I enkelte Henseender af stor Interesse er Iagttagelsen hos spæde Børn navnlig paa Grund af Forholdenes relativt store Simpelhed, Affekternes Eneherredømme uden Indblanding og Forstyrrelse fra Forstandslivets Side og Renheden for Tilblanding af tillærte, konventionelle Udtryk for Sindsbevægelsen. Til en vis Grad gælder det Samme om Studiet af Affekterne hos vilde Folkeslag, hvor de jo ogsaa tidt komme til Orde med særlig Styrke og Umiddelbarhed. Men paa den anden Side møde vi baade hos de spæde Børn og de vilde Nationer selvfølgelig i en ikke ringe Grad de samme Vanskeligheder som ved Studier paa Dyrene, nemlig de, der rejse sig af Usikkerheden i vor psykologiske Forstaaelse, som er en nødvendig Følge af den mangelfulde Meddelelse fra Iagttagelsesobjektets Side.

¹⁾ De dignitate et augmentis scientiarum, Lb. VII Cap. 3.

Sorg.

Det mest paafaldende Træk i Sorgens Fysiologi, og derigennem i dens Fysiognomi, er maaske dens lammende Virkninger paa det vilkaarlige Bevægeapparat. Den Lamhed, som Sorgen afstedkommer, naar imidlertid paa langt nær ikke saa høj en Grad som den, vi senere skulle lære at kende som en Virkning af Skrækken; ved Sorgen kommer Bevægelsesvækkelsen ikke let videre end dertil, at det koster Møje og Besvær at foretage Bevægelser, som ellers udføres med Lethed; der er, med andre Ord, en Følelse af Træthed, og som ved al Træthed gjøres Bevægelserne kun langsomt, trægt, kraftløst og med Ulyst og Overvindelse, indskrænkes derfor ogsaa til det mindst mulige.

Heraf faar den Sørgende ogsaa sit ofte saa let kendelige ydre Præg: han gaar langsomt, vaklende, slæbende med nedhængende Arme; Stemmen er svag og klangløs paa Grund af Udaandings- og Strubemusklernes svage Virksomhed; helst sidder den Sørgende stille, hensunken og taus. Ogsaa den »latente Innervation« af Musklerne¹⁾ svæk-

¹⁾ Jeg har (s. Forelæsn. over Rygmarvens Patol. S. 455 ff.) med Benævnelsen »latent Innervation« betegnet det for Forstaaelse af mange sygelige Symptomer saa højst vigtige, men af Fysiologer og Patologer hidtil ikke paaagtede Fænomen, at der fra Hjernen, foruden den iøjnefaldende Impuls, som fremkalder de saakaldte vilkaarlige Bevægelser, tillige kontinuerligt udgaar en Bevægeimpuls, som i Reglen under normale Forhold ikke paaagtes, fordi den er saa svag, at den ikke bevirker nogen iøjnefaldende Sammentrækning af Musklerne, men kun holder dem i en let Grad af

kes paa en iøjnefaldende Maade: Nakken bøjes, Hovedet hænger (»nedbøjet«, »krumbøjet« af Sorg), Ansigtet bliver langt og smalt ved Slapheden af Kindernes og Kæbernes Muskler; Underkæben kan endog blive nedhængende. Øjnene synes store, som det altid er Tilfældet, naar Øjelaagenes Lukkemuskel lammes, men kunne ogsaa ofte være dækkede i usædvanligt høj Grad af det øvre Øjelaag, som hænger ned paa Grund af Slaphed af dets Løftemuskel. Med denne over hele Legemets vilkaarlige Nerve- og Muskelapparat udbredte Svækkelsestilstand følger der saa, som sagt, ligesom ved alle analoge Bevægelsesvækkelser, en subjektiv Følelse af Træthed, Tunghed, af at Noget hviler paa En, man »føler sig nedtrykt«, »nedslagen«, taler om »den tunge Sorg«, man maa »bære« sin Sorg (medens man maa »styre« sin Glæde eller sin Vrede). Mange »overvældes« i den Grad af Sorgen, at de overhovedet ikke kunne holde sig oprejste; den Sørgende støtter eller læner sig til Omgivelserne, synker ned paa Knæ eller kaster sig, som Romeo i Munkens Celle, i sin Fortvivlelse ned paa Jorden.

Denne Svækkelse af hele det Bevægeapparat, der er Viljen underlagt, »det animalske Livs« Nerver og Muskler, er imidlertid kun et af Leddene i Sorgens Fysiologi; et andet, næppe mindre vigtigt og i sine Følger maaske betydningsfuldere, er knyttet til en anden Afdeling af Bevægeapparatet, de uvilkaarlige

Spænding. Paa Grund af den bevare, selv under fuldstændig Hviletilstand, f. Ex. naar vi sove, vore Muskler en vis Grad af Kontraktion, saa at den Sovendes Legeme sædvanligt indtager en Stilling, det ikke vilde kunne bevare efter Døden.

»organiske« Muskler og særligt dem, der findes i Blodkarrenes Vægge, og som ved deres Sammen-
trækning kunne forsnævre disse Kar. Karmusklerne
og deres Nerver, tilsammen »det vasamotoriske Appa-
rat«, forholde sig nu under Sorgen ganske modsat
det vilkaarlige Bevægeapparat; medens dette svæk-
kedes, slappedes, trække Karmusklerne sig tvært-
imod stærkere sammen end sædvanligt, hvorved
Blodet presses ud af de fine Kar, saa at Legemets
Væv og Organer blive blodfattige ¹⁾. Den umiddel-
bare Følge af Blodmangel er Bleghed og Sammen-
falden, formindsket Fyldighed, »Kollaps«, og den
blege Farve, de indfaldne Træk ere jo netop ogsaa
de Ejendommeligheder, som i Forbindelse med Slap-
heden give den Sørgendes Ansigt dets karakteristiske
Præg, og som ofte fremkalder Indtrykket af en Af-
magring, foregaaet i en saa kort Tid, at den umuligt
kan skyldes Forandringer i Stofskiftet, et ikke kom-
penseret Forbrug af Legemets Væv. En anden kon-
stant Følge af Hudens Blodfattighed er Kuldefor-
næmmelser; og Kuldegysninger, Vanskelighed ved at
blive varm, Ømtaalighed for Kulde høre jo ogsaa til
Sorgens ret konstante Attributer. Blodfattigheden
er utvivlsomt lige saa konstant i de indre Organer

¹⁾ En forhøjet Virksomhed af det karforsnævrende Apparat (Kar-
spasme, Karkrampe) formaar i Reglen kun at formindske Vidden
af de finere Kar, der i tynde Vægge besidde et forholdsvis stærkt
Muskellag; Resultatet af Karspasmen bliver derfor en Forandring
af Blodets Fordeling i Karrene, saaledes at de store Kar, der
ikke kunne forsnævres, blive overfyldte med Blod, medens de
smaa indeholde mindre Blod end sædvanligt eller endog trække
sig saa stærkt sammen, at der slet ikke kan komme noget Blod
ind i dem.

hos den Sorgfulde som i Huden og giver sig tilkende paa mange Maader, skønt den ikke er tilgængelig for den direkte Erkendelse ved Synet, saaledes som Hudens er det. Et Vidnesbyrd derom er saaledes en Formindskelse af Afsondringerne, i alt Fald af dem, der let kunne kontrolleres: Munden bliver tør, Tungen klæbrig, hvormed følger en bitter Smag, simpelt hen, som det synes, en Virkning af Tungens Tørhed ¹⁾. Hos diegivende Kvinder formindskes Mælkeafsondringen, eller Mælken »gaar« endog ganske »bort«. I Modstrid med de her omtalte fysiologiske Fremtoninger staar tilsyneladende et af Sorgens almindeligste Attributer, Graaden, med den rigelige Taareafsondring, det svulne, blussende Ansigt, de røde Øjne og den forøgede Sekretion fra Næsens Slimhinde, lutter Fænomener, som vidne om en stærk Udvidelse af Ansigtshudens og de tilgrænsende Slimhindes Kar. Man tør imidlertid maaske antage, at en saadan Udvidelse kommer i Stand som en Reaktion efter en forudgaaende Forsnævring, en Slappelse af Kar-musklerne efter deres stærke Sammentrækning, saaledes som vi jo overhovedet ere vante til at finde Træthed, Slaphed som Følge af enhver Overanstængelse af Nerver og Muskler, og som det til Exempel saa iøjnefaldende iagttages, hvor et Parti af Huden, efter at have været udsat for intens Kulde, atter kommer under de sædvanlige Temperaturforhold. En saadan Tydning af Graaden synes at vinde i Sandsyn-

¹⁾ Udtrykket »den bitre Sorg« antages vel sædvanligt for at være billedligt; men det turde vel være sandsynligt, at det har sin Grund i den, ofte meget intense, bitre Smag, der ledsager sørgelige Indtryk.

lighed derved, at den ofte først indtræder, naar Sorgen aftager ¹⁾, et Forhold som — da der altsaa samtidigt med Graadens Begyndelse føles en Lindring — populært opfattes saaledes, at det er Graaden, der bevirker en Formindskelse af Sorgen: »Taarerne lette«, man »skaffer sig Luft i Taarer«, »græder sin Sorg ud« o. s. v. ²⁾. — Trække Lungernes fine Kar sig krampagtigt sammen, saa at disse Organer blive fattige paa Blod, saa opstaar der, som altid, naar Aandedrætskemismen lider Afbræk, en Følelse af Trang til Luft (Aandenød) og af Tryk paa Brystet (Oppression), og denne »kvælende«, »knugende« Fornemmelse bidrager til at forøge den Sørgendes Lidelser og søges uvilkaarligt afhjulpen ved lange, dybe Aandedræt, Suk, den Udvej, som Enhver instinktmæssigt griber til, naar han lider af Aandenød, af hvilken Oprindelse denne saa er. — Hjernens Blodfattigdom under Sorgen giver sig tilkende ved aandelig Træghed, Sløvhed, Følelse af aandelig Træthed, Besvær og Uoplagthed til aandelig Virksomhed, ofte Søvnløshed ³⁾, ligesom det vel, hvad

¹⁾ »Lachrymæ non promanant ab extrema tristitia sed solum a mediocri.« Cartesius, de pass. animi, Art. CXXVIII.

²⁾ Jeg er selv ikke saa fuldstændigt overtydet om Rigtigheden af den Forklaring, jeg ovenfor har givet af det tilsyneladende paradox Forhold, at den Sørgende græder. Man kunde ogsaa tænke sig — og de profuse Afsondringer, den ofte saa intense Blodoverfyldning og Opsvulmen af Ansigtets Bløddeler kunde synes at tale derfor — at Graaden var en Virkning af en krampagtig Karudvidning, der altsaa hyppigt optraadte i Ansigtet, som Ledsager af Sorgen i Stedet for den sædvanlige Karforsnævring. Fysiologiske og patologiske Erfaringer vise tilstrækkeligt, at en og samme Paavirkning af Karnerverne kan bevirke snart Karudvidning snart Karforsnævring, uden at det i Reglen er muligt at angive Grunden til Virkningernes Forskellighed.

³⁾ Jeg forbeholder mig ved en anden Lejlighed at give Beviset for,

jeg senere skal komme tilbage til, er Blodtomheden i Hjernens Bevægeorganer, der nærmest ligger til Grund for den almindelige Svækkelse af den vilkaarlige Bevægeevne.

Trækker Sorgen i Langdrag, saa at de omtalte Forstyrrelser i Organernes Blodforsyning maaske vedvare i Aar og Dag, saa maa der nødvendigvis indtræde yderligere Forandringer i Organerne, saaledes som det altid er Tilfældet, naar Blodtilførslen og dermed Ernæringen i længere Tid er utilstrækkelig. Disse Forandringer ere i Patologien vel bekendte under Navn af Atrofi; men man har alfor lidt havt sin Opmærksomhed henvendt paa, at de kunne have deres Oprindelse fra langvarige Sindsbevægelser, særligt Sorg, og den nyere Patologi har været alfor tilbøjelig til at lade haant om ældre Tiders Tro paa et saadant Aarsagsmoments Betydning for visse Lidelser i Organerne. Alligevel er der — hvor vanskeligt eller umuligt det end kan være at føre noget exakt Bevis derfor — liden Grund til at tvivle om, at den længe fortsatte dybe Sorg kan have en atrofierende Virkning paa de indre Organer, da dens Indflydelse paa de synlige Dele af Legemet er saa særdeles iøjnefaldende. At den sørgende ældes tidligt er bekendt; men dette tidlige Præg af Ælde beror udelukkende paa atrofiske Forandringer i Huden og de andre overfladiske Dele af Legemet. Dette bliver

at spastisk Kontraktion af Hjernekarrene bevirker Søvnløshed. Den fysiologiske Forklaring af Søvnen, der er saa meget omstridt, turde vel overhovedet være den, at den skyldes en periodisk indtrædende Træthed af (Hjerne-) Karrenes Nerver, hvorved Karrenes Tonus gaar tabt eller formindskes.

i sin Helhed magert ved Svund af Fedtvæv og Muskler; Haarene, der ikke faa deres tilstrækkelige Ernæring, blive graa eller hvide, idet deres Farvestof svinder bort, og falde ud før Tiden¹⁾. Ogsaa Rynkning af Huden — den sorgfurede Pande — et simpelt atrofisk Fænomen, indtræder tidligere end normalt og bidrager til, at den Sørgeude for hurtigt ældes. Kort sagt, alle de atrofiske Forandringer i de synlige Dele af Legemet, der normalt følge med den fremrykkede Alder, paaskyndes ved Sorgen; er der da noget Usandsynligt i den Antagelse, at det Samme er Tilfældet med de ganske analoge »senile« Forandringer i de indre Organer?²⁾

¹⁾ At en meget overvældende Sorg kan hvidne Haarene særdeles hurtigt, »paa en Nat«, er jo et gammelt Sagn, og der foreligger ikke faa aldeles utvivlsomme Exempler derpaa ogsaa fra den nyeste Tid. En erfaren og skarp Iagttager, vor bekendte Sindssygelæge Selmer, med hvem jeg engang talte om Sagen, var tilbøjelig til at udlede den pludselige Graanen af Haarene, som ogsaa han oftere havde set som Følge af hæftige Sindslidelser, især hos Kvinder, fra Forsømmelse af Toiletbehændigheder, hvorved de graa Haar til dagligdags skjultes under dem, der havde bevaret deres Farve, og havde oftere set dem atter forsvinde, saasnart Patienten fik noget af sit Selvherredømme tilbage. Det er vel rimeligt, at denne Forklaring i mange Tilfælde er den rette navnlig hvor Haarene blive graa bogstaveligt paa en Nat, da en saa pludselig Forandring af deres Beskaffenhed vistnok trodser alle Forklaringer, selv om man har den enkeltstaaende Erfaring af Landois (Virch. Arch. Bd. 35) om akut Luftudvikling i Haarene i Erindring; men at en iøjnefaldende Affarvning af Haarene kan ske i en paafaldende kort Tid, i alt Fald i Løbet af faa Uger, som Følge af Sorg, derpaa har jeg set sikre Exempler.

²⁾ En bekendt Patolog, Dr. Clifford Allbutt i England, [har] for faa Aar siden meddelt en Række Tilfælde til Bevis for, at aandelige Lidelser kunne medføre Atrofi af Nyrerne (British med. journ. 10 Fbr. 1877).

De legemlige Fænomener, der ledsage Sorgen, lade sig altsaa alle udlede af en Lammelse af de vilkaarlige Muskler samt en krampagtig Tilstand af de forsnævrende Karmuskler.

Glæden

staar i den populære Bevidsthed som Sorgens Modsætning, og en Undersøgelse af dens fysiologiske Fremtoninger maa give denne umiddelbare Opfattelse Ret. Glædens »Virkning paa Legemet« — for endnu at bruge denne gængse Betegnelse for Forholdet — er i Virkeligheden den modsatte af Sorgens; med Glæden følger en Forhøjelse af det vilkaarlige Bevægeapparats Funktion samt en Udvidelse af de fine og fineste Blodkar. Dette er de to fysiologiske Grundfænomener, hvoraf den Glade faar sit hele ejendommelige Fysiognomi. Den forhøjede Funktion af de vilkaarlige Muskler og Nerver gjør, at den Glade »føler sig let«, saaledes som det er Tilfældet med Enhver, hvis Muskler ere kraftige og ikke trætte¹⁾. Han føler Trang til at røre sig, bevæger sig rask og livligt, gestikulerer stærkt, Børnene hoppe, danse, klappe i Hænderne. Ansigtsmusklerne trække sig sammen ved en Forhøjelse af den latente Innervation, den Glades Ansigt bliver rundt i Modsætning til

¹⁾ Til Forklaring af denne Følelse af Lethed har man i sin Tid antaget en virkelig Formindskelse af Legemets Vægt, s. de Marées: *De animi perturbationum in corpus potentia*. 1775 (Ludwig: *Scriptt. neurol. min.* T. IV.).

den Sørgendes lange, slappe, hængende Træk. Smil og Latter ere Følger af den forhøjede Impuls til Ansigts- og Aandedrætsmusklerne, ligesom den høj-røstede Tale, Syngen, Jublen ere Ytringer af Strube- og Respirationsmusklernes uvilkaarlige Trang til stærk Virksomhed. Den Glades Øjne straale, tindre, kort sagt faa et ejendommeligt spillende Udtryk, der skyldes en kombineret Sammentrækning af Øjelaagsmusklerne (Mm. orbicular. palpebr. og levator palpebr.) i Forbindelse vistnok med Forandring af Pupillen ¹⁾.

Den almindelige Udvidelse af de fine Blodkar hos den Glade medfører som sin mest iøjnefaldende Følge en forøget Blodtilstrømning til Huden; Barnet eller den unge Pige, det vil sige, De, hvis Hud er fin og gennemsigtig, rødme, blusse af Glæde; den Glade føler sig varm, hans Hud bliver fyldigere, han »svulmer af Glæde.« Ogsaa finder der vistnok nogen Forøgelse af Afsondringerne Sted: at »Tænderne løbe i Vand« er jo et Udtryk for Behag over en eller anden Genstand; og Taarerne komme som bekendt let i Øjnene paa den Glade.

Medens den Sørgende ved sine langsomme Bevægelser, sin bøjede Skikkelse, sine indfaldne Træk faar et Præg af Ælde, er Glæden ungdommelig ved sine raske, kraftige Bevægelser, sin Sang og lydelige Tale: Glæden »forynger.« Men det er ikke blot det ydre Præg af Sundhed, der følger med Glæden.

¹⁾ Det har forekommet mig, at Pupillen bliver mindre ved glædelige Indtryk, hvilket vilde forudsætte en forhøjet Innervation af N. oculomot. Wilks derimod mener (Brain, 1883, April. S. 4), at Pupillen forstørres hos den Glade, men anfører ingen Iagttagelser.

Medens Karforsnævringerne hos den Sørgende havde en slet Ernæring af Legemets Organer og en tidlig Alderdom til Følge, saa bevirker den helt modsatte Tilstand af Kredsløbsforholdene hos den Glade, Tilfredse, den rigelige Blodtilførsel til Organerne og Vævene i Legemet, som naturligt er, en livlig og kraftig Ernæringsvirksomhed, alle Legemets Dele trives godt og bevare sig længe; den Tilfredse, Muntre, er trivelig og holder sig længe ung; at tykke Folk ere joviale — joviale Folk ere tykke, burde man snarere sige —, det er gaaet over i den almindelige Bevidsthed, og det er vel begrundet, naar den mistænkelige Enehersker ønsker at være omgiven af fede Folk ¹⁾: deres Trivelighed vidner om Tilfredshed, og de ere altsaa ikke farlige.

Hjernens Delagtighed i den forøgede Blodtilstrømning, som sandsynligvis alle Legemets Dele ere Genstand for under den glade Sindsstemning, giver Anledning til, at de aandelige Funktioner arbejde rask; der er Flugt i Tankerne, Ideerne og Indbildningskraften, den Glade taler meget og hurtigt, og hans Arbejde gaar rask fra Haanden, ikke blot fordi hans Muskler ere særligt kraftige, men ogsaa fordi han er hurtig til at fatte Beslutninger og rask til at sætte dem i Værk.

¹⁾ Shakespeare, Jul. Cæsar Akt. 1, Sc. 2.

Skrækken

er, som allerede ovenfor antydet, nær beslægtet med Sorgen; vi træffe som dens Ledsagere den samme Lammelse af det vilkaarlige Bevægeapparat, den samme krampagtige Tilstand af de karforsnævrende Muskler, begge Dele kun i forhøjet Grad og pludseligere i deres Optræden. Men dertil kommer et nyt Moment, som vi ikke kende fra de Sørgende, nemlig en lignende krampagtig Sammentræknig af de øvrige organiske Muskler som den, der hos den Sørgende er indskrænket til Blodkarrenes Muskler. Den væsentlige fysiologiske Forskel mellem Sorgen og Skrækken bliver da den, at den spastiske, krampagtige, Tilstand af de uvilkaarlige Muskler hos den Skrækslagne er udstrakt over alle disse Muskler, saa vidt man kan skønne; hos den Sørgende, derimod kun til en enkelt Gruppe af dem.

Hvor iøjnefaldende det er, at Skrækkens Lammelse er stærkere end Sorgens, det fremgaar klart af Nuancerne i de gængse sproglige Betegnelser for de to Fænomener: man »tynges«, »nedtrykkes«, »bøjes« af sin Sorg, men man »lammes« af Frygt, bliver ubevægelig, »forstenes« af Rædsel, »fastnagles til Jorden« i sin Skræk. Lammelsen af Taleorganernes Muskler gjør det vanskeligt eller umuligt at faa Ordene frem: Stemmen bliver hæs og afbrudt, man bliver »stum af Rædsel«; Tungen bliver ubevægelig, Ansigtet slapt, Underkæben hængende, saa at Munden staar aaben; Øjnene ere store paa Grund af Slappelsen af Sluttemusklen, ubevægelige, stive, stirrende. Den,

der gribes af en pludselig Rædsel, kan styrte lamslaaet til Jorden, eller i alt Fald bliver Musklernes Innervation usikker, afbrudt, hvorefter følger Angstens Bæven, Skælven, Stammen.

Karakteristisk for Skrækken til Forskel fra Sorgen er det, at Lammelsen af de vilkaarlige Muskler ofte indledes med en momentan konvulsivisk Trækning, der ytrer sig ved en pludselig »Faren sammen«, et Skrig i Rædselens første Øjeblik. Dette beror paa Pludseligheden af den Indvirkning, der fører til Lammelse, og har talrige Analogier i Patologien; knuser man pludseligt en Bevægenerve, saa trække de tilsvarende Muskler sig et Øjeblik krampagtigt sammen, førend de lammes; men trykker man Nerven langsomt og gradvist sammen, saa indtræder Lamheden ogsaa gradvist uden forud gaaende Konvulsioner.

Den krampagtige Sammentrækning af de karforsnævrende Muskler og Hudens deraf følgende Blodtomhed medfører her, som ved Sorgen, kun pludseligere og i højere Grad, Blegghed ¹⁾, Kulde: »det løber En koldt ned ad Ryggen«; »Blodet bliver til Is«, »stivner i Aarerne« ²⁾. Det er sandsynligvis denne pludselige og intense Blodtomhed af Huden, som ligger til Grund for den meget hurtige Graanen af Haarene, der undertiden er iagttaget som Følge af en voldsom Skræk; der findes endog paalidelige Exempler paa,

¹⁾ »Gaa, gnid Dit Ansigt, mal Din Angst rød
Du Blegsotsbilled!«

Macbeth V. 3.

²⁾ Tidligere Patologer have antaget, at Blodet under Paavirkning af Skrækken virkeligt koagulerede: Sangvis in toto coagulatur. (Willis: De anima brutorum, Cap. IX.).

at en hæftig Skræk har bevirket et næsten pludseligt Affald af Haarene ¹⁾. Til Trods for Hudens Blodtomhed kan den hos den Rædselslagne bedækkes med Sved, han »sveder Angstens Sved«, men det er »den kolde Sved«, der perler paa hans Pande. Der kan ikke gives nogen nærmere Forklaring herpaa; det maa kun fremhæves, at der efter de nyere Undersøgelser over Svedafsondringen ikke er nogen Modstrid mellem den forøgede Sekretion og Hudens Blodtomhed. Hvorledes det gaar med de øvrige Afsondringer under Paavirkning af Skrækken er ikke nøje kendt, men i det Hele synes de at formindskes eller foreløbigt at stanses; saaledes t. Ex. Spytafsondringen; Munden bliver tør, »Tungen klæber til Ganen«; at Mælkeafsondringen kan stanse, »Mælken gaa bort«, hos diegivende Kvinder som Følge af en Forskrækkelse er en vel fastslaaet Kendsgjerning; og at en tilstedeværende Menstruation pludseligt afbrydes

¹⁾ Den italienske Fysiolog Mantegazza beretter, at den for faa Aar siden saa berømte Dyrætæmmer Faimoli mistede Haaret Natten efter en Kamp for Livet med en Løve i dens Bur (s. »Nutiden« for den 16de Maj 1880).

I en fransk By skete det for faa Aar siden, at en 17aarig Pige, der befandt sig i et sammenstyrtende Hus og frelstes ved at klynge sig til en Bjælke, hvorfra hun maatte hentes ned ved en Stige, i de nærmest paafølgende Dage mistede ikke alene Hovedhaarene, men Øjebryn, Øjehaar og, kort sagt, hvert eneste Haar paa hele Legemet (s. Arch. générales de médecine, Juni 1879, S. 746).

Det er klart, at et saadant pludseligt Haaraaffald er lettere at forstaa, end en pludselig Graanen af Haarene, der spiller en vis Rolle i Lægfolks Forestillinger og i Romanerne (s. ovenf. S. 21).

Ogsaa Neglene skulle, hvis man kan tro Cardanus (De subtilitate. lb. XIV.), kunne falde af paa Grund af Frygt, om end ikke saa hurtigt.

ved en stærk Skræk kan maaske næsten siges at være Reglen.

Karspasmer og deraf følgende Blodtomhed af Huden fremkalde altid, hvilken deres Oprindelse saa for Resten er — det er saaledes velbekendt fra Feberanfaldet eller fra en pludselig Indvirkning af Kulde paa Huden — Gysninger, Sitringer, Tænderklapren, og disse høre jo ogsaa til Angstens mest karakteristiske Atributer; »at gyse«, »gyselig« ere i Virkeligheden blevne Synonymer med Udtrykkene for at have Fornemmelse af Frygt og at have Evnen til at indjage Frygt. Sammenligningerne mellem Frygtfornemmelsen og Kulde- eller Feberfornemmelsen støder man tidt nok paa i sproglige Udtryk eller i den almindelige Bevidsthed ¹⁾. Paa Hjertet virker Frygten først til en forstærket Virksomhed, Hjertebanken, men den overvældende Rædsel synes at kunne lamme Hjertet og her igennem nu og da at kunne bevirke en pludselig Død ²⁾.

Medens Skrækken, naar man holdt sig til dens hidtil omtalte Atributer, kun vilde være at betragte som en mere intensiv og mere akut Form af Sorgen, saa er der, som allerede antydte, i Virkeligheden en hel Klasse af Fænomener, som ved at støde til give

¹⁾ »Buxefeber«. — »Feberangst«. — »Rædselens kolde Haand«
o. s. v., o. s. v.

²⁾ At Skrækken efter sin forskellige Grad kan bevirke enten Forøgelse eller Lammelse af Hjertevirksomheden, det frembyder ingen Vanskelighed i fysiologisk Henseende, i alt Fald ikke for dem, der antage N. vagus for Hjertets Bevægenerve og tillægge den den Ejendommelighed, at den ved en let Pirring af hvilken som helst Natur forstærker Hjertets Sammentrækninger, ved en stærkere stanser dem.

Skrækken dens eget, selvstændige Fysiognomi, der er meget forskelligt fra Sorgens; det er de Symptomer, som fremkomme derved, at — som det synes — alle de uvilkaarlige, organiske Muskler, de Muskler, som, uden at vor Vilje har noget Herredømme derover, fremkalde Bevægelser, Sammentrækninger af vore indre Organer, tage Del i den krampagtige Tilstand, der hos den Sørgende er indskrænket til Karmusklerne. Jeg har allerede nævnet Skrækkens Indvirkning paa Hjertets Bevægelser i Sammenhæng med Omtalen af Krampen i Blodkarrenes Muskler; maaske burde disse Forstyrrelser, der i ethvert Tilfælde bidrage til at adskille Skrækken fra Sorgen, hellere stilles paa dette Sted. — Rembrandt har som bekendt ikke været bange for paa den mest realistiske Maade at demonstrere Virkningen af Blærens krampagtige Sammentrækning hos den elendige Ganymed, der pludseligt ser sig svævende mellem Himmel og Jord, medens hans Liv ganske er afhængigt af Ørnens Tag og hans Skjortes Holdbarhed. Havde hans efterladte Legekammerater været danske Gadedrenge, saa havde de rimeligvis ogsaa ledsaget hans ufrivillige Luftfart med det fysiologisk ikke upassende Udtryk: »naa, nu er du nok ordenligt paa Potten!« At de unge Rekruter, naar Fægtningen nærmer sig, hyppigt se sig nødsagede til at forlade Geledet og, saa længe de holde sig i det, ikke altid ere de behageligste Naboer, derfor have de Ængstelighedens uimodstaaelige Indflydelse paa deres Tarmmuskulatur at takke¹⁾. At

¹⁾ De uvilkaarlige Blære- og Tarmudtømmelser opfattes almindeligvis som paralytiske Fænomener, antages at skyldes Lamhed af

enhver stærk og krampagtig Tarmbevægelse let ledsages af kolikagtige Smerter, »Mavepine«, det faar den Ængstelige ogsaa tidt nok at føle. Medens de her berørte Fænomener høre til Angstens mere drastiske Ledsagere, der jo i Reglen ogsaa kun optræde hos ungdommelige eller paa et lavt Dannelsesstrin staaende Individuer, kort sagt hos Dem, der frembyde Betingelser for de hæftigste emotionelle Fænomener (s. senere), saa er der en anden Gruppe af Fremtoninger, beroende paa den samme fysiologiske Virkning paa det uvilkaarlige Muskelsystem, hvorved Skrækken faar sit egenlige patetiske Fysiognomi. Naar der saaledes siges, at Haarene rejse sig paa Hovedet af den Rædselsslagne, saa betegnes der ved dette vistnok noget vel stærke Udtryk Ytringerne af en spastisk Sammentrækning af de fine Muskelfibrer, der hæfte sig til Haarsækkene i Huden, hvorved denne kommer i den Tilstand, der betegnes som »Gaasehud«. De fremstaaende Øjne, der »springe ud af deres Huler« og de udvidede Pupiller tyde ligesom Karpasmerne paa en Irritation af det sympatiske Nervesystem.

Hos mange Mennesker fremkalde en pludselig Forskrækkelse en ejendommelig subjektiv Fornemmelse, en Prikken eller Kryben, der ofte udbreder sig

Sluttemusklerne. Jeg har andensteds (s. Hospit.-Tidende 1872 Nr. 30 f. og Forelæsninger over Rygmarvens Patologi S. 175 ff.) udførligt paavist det fejlagtige i denne Synsmaade. — Iøvrigt har allerede De Marées (l. c. S. 370) rigtigt set, at der ved de emotionelle Udtømmelser maatte være Tale om en Spasme. Det kan jo ogsaa kun bero paa en Spasme i den vedkommende uvilkaarlige Muskulatur, naar en Forskrækkelse, hvad der jo ikke er saa sjældent, bevirker en for tidlig Fødsel eller Abort.

nedenfra, f. Ex. fra Underlivet, opefter og gjerne føles særligt stærkt i Tungen, men for Resten hyppigt kan fornemmes i hele Legemet, helt ud i Fingre og Tær. Dertil kommer ofte Følelse af »Beklemthed«, en knugende, sammensnørende Fornemmelse, særligt i Halsen: »Struben snører sig sammen«. Det førstnævnte af disse Fænomener er utvivlsomt af excentrisk Natur ¹⁾ og skyldes den Pirring af de cerebrale Føleorganer, der kommer tilveje ved den pludselige emotionelle Forsnævring af deres Kar. De have ganske Karakteren af excentriske Sensationer med Udspring i Hjernen, og Intet er almindeligere end at træffe slige Fornemmelser ved funktionelle eller materielle Hjerne sygdomme. Mindre tydeligt er Sammenhængen med de Konstriktionsfornemmelser, der saa ofte ledsage Skrækken; efter deres Form er der Intet til Hinder for at tyde dem som excentriske Fornemmelser, udgaaede fra Rygmarven; en Pirring af dennes graa Substans, fremkaldt ved en spastisk Sammentrækning af dens fine Arterier, vil utvivlsomt kunne have slige Sensationer til Følge, men de ere ikke saa karakteristiske som de tilsvarende cerebrale Symptomer og Sagen derfor ikke saa sikker.

Blandt alle Sindsbevægelser er Skrækken vel den, der hyppigst fremkalder egenligt sygelige Fænomener og Tilstande, ofte af lang Varighed eller endog uhel-

¹⁾ Naar de følede Elementer i et af Nervesystemets Centralorganer, Hjernen eller Rygmarven, blive underkastede en Pirring, saa fremkalder denne ikke Fornemmelser paa det pirrede Sted, men ved den pirrede Nervetraads periferiske Endepunkt, især ude i Legemets Hud; disse Fornemmelser betegnes efter deres Oprindelse som excentriske eller projicerede.

bredelige. Det er ikke min Hensigt paa dette Sted at gaa nærmere ind paa Sindsbevægelsernes hele patologiske Betydning; jeg vil blot i al Korthed bemærke, at det, selv ved den mest kritiske Vurdering af Kendsgjærningerne, er aldeles utvivlsomt, at Skrækken kan frembringe Sindssygdomme, Lamheder, Epilepsi og forskellige andre nervøse Lidelser, ligesom at en pludselig Skræk, som allerede anført, kan medføre Døden.

Vrede; Raseri.

Det er utvivlsomt i Reglen en let Sag for Tilskueren, i alt Fald paa nært Hold, at kende den Forbitrede, Rasende, fra den Glade, Jublende, paa deres hele legemlige Forholdende, deres Udseende og Fagter. Analyserer man imidlertid nærmere de fysiologiske Fremtoninger, der ere karakteristiske for hver af disse to Sindsbevægelser, saa vil man finde saa stor Overensstemmelse i deres Grundforhold, at det ikke falder saa ganske let at præcisere Forskelligheden.

Fælles for den Vrede og den Glade er først og fremmest Udvidningen af de fine Blodkar, den forøgede Blodtilstrømning til Huden, hvormed følger Rødme, Hede og Svulmen, »Turgor«. Den Forbitrede »blusser«, »gløder« af Harme, »Blodet stiger ham til Hovedet«, »det koger i ham«, han trænger til »at køle sin Vrede«, at »slaa koldt Vand i Blodet«, han »svulmer af Harme« ¹⁾.

¹⁾ Erektile Karsvulster i Huden svulme i Reglen op under et Anfald af Hæftighed, sml. Virchow: *Krkft. Geschwülste*. Bd. 3. S. 320.

Men, som det allerede fremgaar af disse og lignende Talemaader, hvormed det almindelige, populære Indtryk af Vredens Indvirkning paa Blodløbet er karakteriseret, Fænomenet er i det Hele stærkere, voldsommere hos den Vrede end hos den Glade, saa stærkt, at det bliver Vedkommende til Besvær og medfører en Følelse af Ubehag i Stedet for den Fornemmelse af Velvære, som ledsager Varmeforhøjelsen hos den Glade. Slimhinderne deltage i Blodoverfyldningen, Øjnene blive røde, og hvor der er nogen Disposition dertil, kan det endog komme til Blødninger, saasom Næseblod, Blodspytning, saaledes som jeg selv har havt Lejlighed til at iagttage det.

Det er dog ikke alene ved deres Grad og Intensitet, at Kredsløbsforstyrrelserne ere forskellige hos den Glade og den Rasende; hos denne sidste kommer der et helt nyt Moment til, hvoraf der hos den Glade vel ikke findes nogensomhelst Antydning, nemlig en Opsvulming, Udvidning af de større Blodaarer (Vener), saaledes som det lettest bliver iøjnefaldende i Ansigtet, »Aarerne svulme i Panden« ¹⁾, men ogsaa kan iagttages andensteds, som paa Halsen, Hænderne. Hvorledes det i fysiologisk Henseende hænger sammen med dette Fænomen synes mig ikke ganske klart; om en aktiv Udvidning af de paagældende Blodkar, som den der ligger til Grund for Kongestionsfæno-

¹⁾ „*Ora tument ira, nigrescunt sanguine venæ.*“

Orid. Ars am. III.

Naar man undertiden har villet iagttage Pulsering af disse Blodkar under Vredesanfald — saaledes beretter den muhammedanske Tradition, at »den store Aare midt i Profetens Pande bankede, naar han blev hæftig« — saa beror dette sikkert paa en Skuffelse.

menerne, kan der selvfølgelig ikke være Tale; en saadan forekommer overhovedet ikke i en iagttagelig Grad i de store Blodkar; heller ikke en Lammelse af de paagældende Aarers ubetydelige Muskelapparat kan tænkes at ligge til Grund for deres Opsvulming. Der bliver da ingen anden Forklaring tilovers for denne Karudvidning end at søge dens Oprindelse i en Blodopstemning, en Hindring for Blodets Passage i Hjertet eller i det lille Kredsløb — fra højre Hjerte gennem Lungerne til venstre Hjerte. Der er saaledes her maaske kun Tale om et rent sekundært Fænomen, beroende paa det uregelmæssige Aandedræt, den stærke Udaanding, der er en Følge af den Rasendes Tilbøjelighed til Skrigen og Raaben og hele hæftige og noget tumultuariske Innervation, altsammen Faktorer, der begunstige Blodets Opstemning i Venerne ¹⁾.

En forstærket Innervation af de vilkaarlige Muskler og en derved fremkaldt Følelse af Trang til raske og stærke Bevægelser er nemlig det andet

¹⁾ Man vil maaske spørge, om de ovenfor skildrede Kongestioner til Hudens fine Kar, ikke ogsaa kunne være af venøs Natur og skyldes den samme Blodopstemning som den, der fremkalder de større Veners Udvidning. Der er flere Omstændigheder, som modbevise en saadan Forklaring af Hudens Blodrigdom hos den Rasende; dels indtræder den nemlig ogsaa uden at de større Blodaarer vise nogen Udvidning, dels har Huden ikke den ejendommelige blaalige (cyanotiske) Farve, som den faar, naar den er Genstand for venøs Blodoverfyldning; dels endeligt viser et Experiment paa Kalkuner, at naar man ved Overskæring af visse Nerver umuliggjør Blodkarrenes aktive Udvidning paa Hals og Hoved, saa udebliver selv under de hæftigste Vredesparoxysmer Blodtilstrømningen: den højrøde Farve og Opsvulmingen af deres Snabel og Halslapper, som ellers paa en saa karakteristisk Maade illustrerer disse Dyrs iltre Sind.

Hovedtræk i Vredens Fysiologi; og heri viser den jo en ny Overensstemmelse med Glæden, hvis Fysiognomi faar et af sine mest iøjnefaldende Træk ved den Følelse af Lethed, den Lyst til og Tilbøjelighed til livlige Bevægelser, som den fører med sig. Men ogsaa paa dette Omraade kommer det hos den Vrede til Overdrivelser. I Stedet for at blive livlig som den Glade, »bringes han i Oprør«. Han «farer op», knytter Hænderne, svinger med Armene, tager lange Skridt (*μαρμαβιβας*), bider Tænderne sammen, »skærer Tænder«, truer, raaber, stamper i Jorden, »tordner og lyner«, hylér i sit Raseri. Medens man derfor kan nøjes med at beherske sin Glæde, maa man tæmme sit Raseri som et vildt Dyr. Selv naar Raseriet paa sit Højdepunkt, den topmaalte Arrigskab, antager en komisk Karakter, idet den faar sit Offer til at springe omkring, danse rundt paa en Maade, der minder om den overstadigt Glades Bevægelser, saa sker det dog med voldsommere og mindre beherskede, kejtede og plumpe Bevægelser, der ikke let lade Tilskueren være i Tvivl om den Paagældendes sande Sindsstemning. Den Trang til at bruge sine Kræfter, der for den Forbitrede er den umiddelbare og fysiologiske Ytring af den forhøjede motoriske Innervation, faar, idet den gaar ud over Alt, hvad der kommer indenfor hans Omraade, Karakteren af Voldsomhed og Ødelæggelsesdrift. Han slaar, uden Plan og Overlæg, Ven og Fjende i Flæng, blot for at røre sine Muskler, eller, hvor nogen Selvbeherskelse er bevaret, dog i alt Fald i Bordet, smækker med Dørene, river itu, slaar i Stykker, har Trang til at knuse hele Verden og kan under sit Anfald af Raseri i Virkeligheden udfolde en

Muskelstyrke, der gaar langt ud over, hvad han under rolige Forhold kan præstere. Men det er ikke alene Voldsomheden, der karakteriserer den Vredes Bevægelser, de ere ogsaa til en vis Grad ubeherskede, upræcise, uordenlige, atter til Forskel fra den Glades, hvis Tale er let og flydende, og som har Tilbøjelighed til skarpt afmaalte, rytmiske Bevægelser som i Dans. Den Rasende stammer og hakker i Talen og brøler tilsidst blot op, naar det ikke lykkes ham at artikulere noget Ord; Muskelinnervationen er saa usikker, at han dirrer, »skælver af Harme«; hans Slag rammer ikke, hvor han sigter, han »slaar iblinde«, og han er derfor en lidet farlig Duellant lige over for en koldblodig Modstander.

Ogsaa for Ansigtets Vedkommende ledsages Vreden, i Lighed med Glæden, men i Modsætning til Frygten og Sorgen, af stærke Muskelsammentræknin-
ger. Det er disse, der fremkalde »Vredesrynkerne« i Panden, medens Sorgfurerne, som ovenfor omtalt, ere Virkninger af Hudens Svund. De enkelte Ansigtsmusklers ulige stærke Delagtighed i Sammentrækningen under Vreden og Glæden betinger Forskellighederne i disse to Sindsbevægelser's fysiognomiske Udtryk; men paa en Analyse af disse, som jo for Resten tidt nok er foretaget, vil jeg ikke her indlade mig, da vi mangle ethvert Holdepunkt for Forstaaelsen af, hvorfor Innervationen under forskellige Sindsbevægelser er ulige stærk i Ansigtsnervens forskellige Grene ¹⁾.

¹⁾ Som bekendt er der af Darwin gjort et Forsøg paa at give de forskellige Ansigtstudtryk, som overhovedet de emotionelle Bevægelser, en evolutionistisk Tydning. Den ligesaa underholdende

Den fysiologiske Forskel mellem Glæden og Vreden indskrænker sig altsaa i Hovedtrækkene dertil, at de for de to Sindsbevægelser fælles Fænomener: Karudvidningen og Forhøjelsen af de vilkaarlige Musklers Innervation, optræde med større Intensitet hos den Vrede end hos den Glade, hvorhos Koordinationen ¹⁾ af de vilkaarlige Bevægelser og Afpasningen af deres Styrke lider noget Afbræk under Vredens Herredømme, saa at Bevægelserne blive ubeherskede og upræcise. I disse Henseender kunne Glæden og Vreden altsaa siges at være Sorgens og Frygtens

som interessante Bog, hvori han har nedlagt sine Studier og Teorier angaaende dette Spørgsmaal (The Expressions of Emotions) bærer, som Alt, hvad der hidrører fra den store Forskers Pen, i høj Grad Geniets Stempel og rummer en Fylde af fine Iagttagelser og Bemærkninger. Men hans Teorier holde paa dette Punkt sikkert ikke Stik; og det turde vel overhovedet være et Spørgsmaal, om den udpræget evolutionistiske Retning, som hans banebrydende Forskninger have ledet den moderne, særligt den engelske, Psykologi ind paa, har været heldig; for Sindsbevægelsernes Psykologi i alt Fald sikkert ikke; den har medført en Forsømmelse af den egenligt fysiologiske Analyse og derfor ført bort fra den Vej, der, saa vidt jeg kan se, var den ene rette, den, ad hvilken Malebranche, Lenhossék, Sibbern og saa mange Andre have søgt at komme til Maalet, og som vilde have ført dem til det, hvis ikke den afgjørende fysiologiske Kendsgjerning, den vasamotoriske Funktion, havde været ukendt paa deres Tid.

¹⁾ Ved Koordination forstaar man Afpasningen af Bevægeimpulsen, saaledes at den netop kun tilflyder de Muskler, hvis Medvirkning kræves til en vis tilsigtet Bevægelses Udførelse, og tilflyder hver af dem i den rette Grad. Koordinationen er derfor, som jeg andetsteds har vist, en tillært Færdighed, ikke en medfødt Evne med et bestemt Organ i Nervesystemet, som det i Reglen er blevet antaget. Der er en Koordination, der gaar for sig i Hjernen, og en anden, der sker i Rygmarven. Den her omtalte Koordinationsforstyrrelse skriver sig sikkert fra Hjernen, men det vilde føre for vidt her at komme nærmere ind paa dette Spørgsmaal.

Modsætninger og at forholde sig indbyrdes til hinanden omtrent som de to sidstnævnte Sindsbevægelser forholde sig til hinanden. Ogsaa paa Afsondringerne, i alt Fald nogle af dem, synes Vreden at have en Indvirkning, der er modsat den, der udøvedes af Sorgen eller Frygten; medens under Indflydelsen af disse Mund, Tunge, Svælg blive tørre ved en Forvinskelse af Spytafsondringen, saa pege Udtryk som »skumme«, »fraade«, »fnyse« af Raseri hen paa ganske andre Forhold hos den Vrede. At Forbitrelsen skulde forøge Galdeafsondringen er ogsaa en gammel og rodfæstet Anskuelse: »Galden løber over« hos den Forbitrede, han »giver sin Galde Luft«, hvis han ikke vil risikere »at ærgre sig en Gulsot til.« Imidlertid er det indlysende, at selv om den Iagttagelse er rigtig, hvorfra disse Talemaader sandsynligvis have deres Oprindelse, nemlig at en i længere Tid fortsat »forbitret« Sindsstemning skal kunne fremkalde Gulsot, saa ligger deri ikke noget Bevis for en Forøgelse af Galdeafsondringen hos den Paagældende.

Der er et ejendommeligt Forhold ved den Vredens Bevægelser, som det vistnok er vanskeligt at give en uomtvistelig fysiologisk Tydning. De ere ikke tilstrækkeligt karakteriserede ved at betegnes som voldsomme og ubeherskede: den Rasende føler en Trang ikke alene til i al Almindelighed at gjøre stærke Bevægelser, tildels ligefremme Muskelanstrengelser, men til at gjøre dette paa en larmende, støjende Maade og saaledes, at han tilføjer sig selv en Smerte eller i alt Fald et stærkt Føleindtryk. En lydløs Fægten med Armene eller Sparken med Benene vilde ikke tilfredsstille hans Drift, han maa baade føle og

høre sine Bevægelser; han slaar i Bordet, stamper i Gulvet, smækker med Dørene, slaar Spejlene itu, kaster, hvad han faar fat paa, i Gulvet, helst haarde og skøre Genstande, der gjøre dygtig Allarm¹⁾; han kunde meget godt anstrænge sine Aandedrætsmuskler, trække Vejret hurtigt og dybt, uden just at skringe og brøle, men Spektaklet er ham et Behov. I sin Trang til stærke Føleindtryk skyr han ikke at tilføje sig selv Legemsbeskadigelser: han render Panden mod Væggen, river sig i Haaret, rusker sig i Skægget, bider Læberne tilblods. Hvilken fysiologisk Forklaring kan der nu gives paa denne saa iøjnefaldende Trang til stærke Lyd og Føleindtryk? Der er kun én, som frembyder sig for mig, men som i Virkeligheden ogsaa har ret megen Sandsynlighed for sig. Et Behov for abnormt stærke Sanseindtryk kan ganske i Almindelighed næppe have nogen anden Grund end en abnormt svag Opfattelse af Sanseindtrykkene, en Svækkelse af Følelse, Hørelse o. s. v. Til vort Velbefindende hører det med, at vore centrale Sanseceller ere i en vis Grad af Virksomhed, betinget ved de Indtryk, der udenfra gennem Sansenervene naa dem; indtræder der af en eller anden Grund, t. Ex. ved en Formindskelse af de nævnte Cellers Funktionsdygtighed, Sansesvækkelse, Anæstesi, saa opstaar der en Trang til at bringe Cellerne i deres tilvante Virksomhedstilstand ved at rette en særligt stærk Appel til dem, eller, med andre Ord, ved at forstærke de

¹⁾ Da Bonaparte i Udine vilde intimidere den østerrigske Underhandler ved en forstilt Forbitrelse, var det meget korrekt, at han begyndte med at kaste hans kostbare Porcellæn i Gulvet.

ydre Sanseindtryk og saaledes neutralisere Følesvækkelsen. At der nu virkeligt hos den Rasende er en saadan Anæstesi tilstede, det lader sig for de højere Sansers Vedkommende vanskeligt bevise, og man tør maaske ikke beraabe sig paa Udtryk som »blind af Harmen«, »døv af Raseri« som Vidnesbyrd om en populær Iagttagelse i saa Henseende. Men for Følesansens Vedkommende er Sagen utvivlsom. I et forbitret Slagsmaal kunne Parterne, som det er bekendt nok, tilføje hinanden alvorlige Beskadigelser, uden at disse føles, førend Sindenes Hidsighed har begyndt at lægge sig; og man kan prygle dygtigt løs paa to Slagsbrødre, eller to Hunde, der ere i Haarene paa hinanden, uden at de have Anelse derom. Det er ogsaa korrekt nok, naar Sagnet lader Bersærkerne være ufølsomme for de Saar, de paa-
 drage sig i Kampens Raseri, eller naar det berettes, hvorledes Regner Lodbrog's Søn ved Budskabet om Faderens forsmædelige Død uden at mærke det skærer sig i Fingeren, indtil Benet.

Vreden, der i sine legemlige Fremtoninger kan give et saa skuffende Billede af en maniakalsk Tilstand (»ira furor brevis«) bliver, lige saa lidt som Glæden, Aarsag til varige Sindssygdomme og endnu sjældnere end Glæden Aarsag til pludselig Død. Allerede Galen paastod (*περί αἰτίων συμπτωμάτων* I. 5.), at Skræk og Glæde kunne dræbe, men Vreden ikke, og Willis siger (*de anima brutor.* IX.), at Kvinder besvime og Mænd dø af Glæde, men ej af Vrede. Med det Forbehold, at ogsaa Død af Glæde, i alt Fald nutildags, da Affekterne jo i det Hele ere mindre betagende end i tidligere, naivere Tider, er af største

Sjældenhed, er Reglen vistnok rigtig, men dog maaske ikke uden Undtagelse, saa at det til et Højdepunkt stegne Raseri hos en arrig Kvinde synes at kunne slaa hende ihjel paa Stedet (s. et Tilf. hos Schauenstein, i Maschka's Hdb. d. gerichtl. Med. Bd. I. S. 813) ¹⁾.

Det er, som allerede tidligere bemærket, ikke min Hensigt her at forsøge en fysiologisk Analyse af alle de forskellige Sindsbevægelser's legemlige Fremtoninger. Det maa foreløbigt være tilstrækkeligt at have gjort Forsøget for de her omtalte fire store Affekters Vedkommende, og det endda kun i deres mest udprægede Former, deres saa at sige konventionelle Skikkelse — thi det ses jo let, at der er Sindstilstande, som gaa under Betegnelserne Glæde, Vrede o. s. v. uden, hvad deres fysiologiske Fænomener angaar, at passe ganske ind i de ovenfor givne Skildringer. Dette betegner ikke nogen Fejl eller Ufuldkommenhed i Analysen, men er en uundgaaelig Følge af den Omstændighed, som allerede tidligere er fremhævet, at hele den her fulgte Fremgangsmaade, hvorefter Udgangspunktet er taget fra de dagligdags Begreber, i og for sig er bagvendt og ulogisk, om

¹⁾ Tissot (Traité des nerfs T. II. Ps. 1. S. 358) modsiger formelt Galen og anfører flere, i alt Fald tildels, troværdige, Exempler paa pludselig Død i et hæftigt Vredesanfald. Døden skyldtes imidlertid i disse Tilfælde Hjerneblødninger, og der kan derfor — efter vort nutidige Kendskab til Apoplexiens Genese — antages forud at have været en Disposition tilstede, om end den emotionelle Kongestion har været Katastrofens umiddelbare Anledning.

end forhaabenligt hensigtsmæssig til Opnaaelse af en foreløbig Forstaaelse.

En fuldstændig Analyse af de mindre stærke, d. v. s. i legemlig Henseende mindre udprægede, Sindsbevægelser vilde, med vore hidtidige grove Iagttagelsesmetoder, næppe lykkes og skal, som sagt, derfor ikke her forsøges; dog er der nogle enkelte af dem, hvis fysiologiske Hovedtræk falde let i Øjnene og ere ganske lærerige, hvorfor jeg skal skænke dem en kort Omtale.

Forlegenheden (Undseelighed) er ikke karakteriseret ved nogen meget udpræget Svækkelse af den vilkaarlige Innervation — skønt der dog vel nok altid følger nogen Svaghedsfølelse med en stærk Undseelighed, som jo giver Fornemmelsen af at »skulle synke i Jorden« — men derimod ved en meget udtalt Usikkerhed i Innervationen, saaledes at denne ikke begrænses paa den tilbørlige Maade, sætter ogsaa andre Muskler end de tilsigtede i Virksomhed, fremkalder for stærke Sammentrækninger af nogle Muskler, ikke tilstrækkeligt stærke af andre, kort sagt skaber »ukoordinerede« Bevægelser ¹⁾. Den Forlegne er kun daarligt Herre over sine Muskler, har vanskeligt ved at artikulare Ordene, hakker og stammer i Talen, famler med Hænderne, taber, hvad han har i dem, drejer Øjnene, gaar usikkert, falder over sine egne

¹⁾ Men af en noget anden Form end Raseriets Koordinationsforstyrrelser (s. S. 37). Forskellen er rimeligvis begrundet i, at medens de sidstnævnte ere af cerebral Oprindelse, skyldes Funktionsforstyrrelser i Hjernen, har Forlegenhedens Inkoordination sin Oprindelse fra Forstyrrelser — en forhøjet Irradiation — i Rygmarvens Funktioner.

Ben. Et meget forlegent Barn kan skuffende frembyde Billedet af en Patient med en begyndende St. Veits Dans, en Sygdom, hvis første Stadium netop bestaar i en slet Koordination af de tilsigtede Bevægelser. Hos den Forlegne er der gærne tillige en lignende Usikkerhed i Karmusklernes Innervation; de fine Blodkar forsnævres og udvides afvekslende, tilsyneladende uden Anledning, deraf følger en idelig Farveskiftning, den Forlegne er det ene Øjeblik bleg, det næste blussende rød. Med alle disse legemlige Fremtoninger følger en lige saa udpræget Forstyrrelse i Tænkeevnen, særligt i Form af Vanskelighed ved at bevare en bestemt Tankeorden, »at holde Tankerne samlede«; den Forlegne bliver derved tillige »konfus«, »forvirret«.

Spændingen, den spændte Forventning, ligner Angsten for saa vidt som den, ligesom hin, ledsages af en spastisk Tilstand, en Tilbøjelighed til Sammentrækning, af de organiske, uvilkaarlige Muskler, med de forskellige Følger af en saadan Sammentrækning: idelig Trang til Udtømmelse af de forskellige Ex- og Sekreter, en »febril« Tilstand, der virkelig frembyder mange af Feberens mest iøjnefaldende Karaktertræk: Hjertebanken, hurtig Puls, Gysninger, Søvnløshed. Men den mangler Angstens Lammelse af de vilkaarlige Muskler; tværtimod ledsages Spændingen af en let og livlig Innervation af det vilkaarlige Muskelsystem, der giver sig tilkende ved en idelig Trang til Bevægelse. Den, der er i Spænding, bliver urolig, kan ikke staa stille paa sine Ben, men staar »som paa Naale« eller »paa Gløder«, sidder ikke et Øjeblik roligt, springer ideligt op, vanker rastløs

omkring, kaster sig søvnløs i sin Seng. Det hedder jo ogsaa lige frem, at man »er urolig« for den Sag, der ligger En paa Hjertet, uden at man endnu kender dens Udfald.

Skuffelse staar Sorgen nær, for saa vidt den ledsages af Lammelse af den vilkaarlige Innervation, saaledes som det giver sig tilkende ved Følelse af Træthed, Slaphed (»bliver lang i Ansigtet«), Ulyst til al Anstængelse; men den mangler den spastiske For- snævring af Blodkarrene, der er et af Sorgens mest fremtrædende Fænomener.

De anførte Exempler ville i al deres Begrænsning være tilstrækkelige til at vise, hvorpaa en saadan Analyse maa gaa ud, og hvad man, med vore nuværende Forudsætninger, kan vente sig af den. Ogsaa tør de vel betragtes som talrige og forskelligartede nok til at give en Forestilling om, hvilke fysiologiske Grundfænomener det er, der komme i Spillet ved vor Affekter. Det vil ses, at de omfatte alle Nerverlivets forskellige Funktioner og optræde dels som Innervationsforstyrrelser, d. v. s. Forstyrrelser i den Impuls, som Musklerne (og tildels Kirtlerne) erholde gennem Nerverne; dels — om end mindre fremtrædende — som Sensibilitetsforstyrrelser, Svækelser eller Forhøjelse af Sensibiliteten og subjektive Sensationer; dels endeligt som Intelligensforstyrrelser, hvorved Tankelivet lider Afbræk eller befordres.

Innervationsforstyrrelserne, der ikke alene danne

det mest iøjnefaldende Fænomen ved Affekterne, men hvorunder, som det nedenfor vil ses, maaske deres egenligt umiddelbare legemlige Ytring henhører, disse Forstyrrelser kunne gaa ud over alle Muskelsystemets forskellige Afsnit, ramme saaledes snart de vilkaarlige Muskler, snart de organiske og da atter dels Karmusklerne, dels de forskellige Indvoldes Muskelapparat. Forstyrrelserne kunne være af ganske forskellig Art; enten er Innervationen forstærket, hvorved de vilkaarlige Muskler trækkes lettere og kraftigere sammen end under sædvanlige Forhold, de uvilkaarlige komme i en krampagtig Kontraktion; eller den er formindsket, hvorved der foraarsages Træthed, Svaghed samt Slappelse af Blodkar og øvrige muskuløse Organer; eller endeligt kan Innervationen, uden derfor nødvendigvis at være forhøjet eller forringet, tilflyde Musklerne uregelmæssigt, med vekslende Styrke og uden nøjagtig Afgrænsning, hvorved der fremkommer Mangel paa Præcision i Musklernes Samvirken, Inkoordination ¹⁾.

Med Hensyn til Funktionsforstyrrelsernes Art følges de forskellige Afsnit af Muskelsystemet ikke ad under Sindsbevægelserne; det ene, t. Ex. de vilkaarlige Muskler, kan være lammet, medens det andet, t. Ex. Karmusklerne, er i en krampagtig Tilstand o. s. v. ²⁾.

¹⁾ Inkoordinationsfænomenet i den her hævdede Betydning tilhører selvfølgelig kun de vilkaarlige Muskler. Imidlertid synes der, sammen med Inkoordinationen at kunne forekomme en analog Usikkerhed i Karrenes Innervation (s. S. 49). Om noget Lignende kan være Tilfældet for de øvrige organiske Musklers Vedkommende, véd jeg ikke.

²⁾ Maaske er Funktionsforandringen dog i hvert enkelt Tilfælde den samme i Karmusklerne og de øvrige organiske Muskler.

Der fremkommer derved en Række forskellige Kombinationer, repræsenterede i forskellige Affekter. Da vi have med tre forskellige Systemer af Muskler at gjøre, der hver for sig — muligvis — kunne lide paa tre forskellige Maader, men hvoraf maaske undertiden kun et enkelt eller to ere forstyrrede i sine Funktioner under Affekten, saa synes man at maatte kunne have 127 forskellige Muligheder, legemlige Former for Sindsbevægelserne alene paa Basis af Innervationsforstyrrelserne. Naturligvis er det ikke nogen given Sag, at alle abstrakt taget mulige Kombinationer forekomme i Virkeligheden, medens paa den anden Side Forskelligheder i de enkelte Fænomeners relative Styrke vil kunne skabe en Uendelighed af Nuancer.

For de syv i det Foregaaende omtalte Emotionsformer kunde man opstille følgende Skema:

Svækkelse af d. vilkaarl. Innerv.		= Skuffelse.
"	" " + Karforsnævring	= Sorg.
"	" " +	"
"	+ Spasme af de organ. Muskl.	= Skræk.
"	" Innerv. + Inkoordination	= Forlegenhed.
Forhøjelse af d. vilkaarl. Innerv.	+ Spasme af de	
	organ. Muskl.	= Spænding.
"	" " + Karudvidning	= Glæde.
"	" " +	"
	+ Inkoordin.	= Vrede.

Det vil altsaa være indlysende, at det ikke er korrekt, naar man uden videre hensætter det som en almindelig Regel, at Affekterne ledsages af forhøjet Muskelvirksomhed¹⁾; og lige saa lidt er det, fra et

¹⁾ — — every feeling has for its primary concomitant a diffused nervous discharge, which excites the muscles at large, including those that move the vocal organs, in a degree proportionate to

fysiologisk Synspunkt — og altsaa, som det vil ses i det Følgende, heller ikke fra et psykologisk — rigtigt eller gennemførligt at inddele Affekterne i aktive og passive, steniske og asteniske, eller hvad man nu vil kalde det, saaledes som man synes tilbøjelig til i den nyere Tid ¹⁾. De fleste af dem besidde baade et aktivt og et passivt, et stenisk og et astenisk Moment, og nogle desuden et tredje, der hverken kan kaldes aktivt eller passivt. —

Et Spørgsmaal er der, som man lige over for de forskellige legemlige Emotionsfænomener nødvendigvis maa komme til at opkaste, og hvis Besvarelse er af afgjørende Betydning for Sindsbevægelsernes Fysiologi, det nemlig, om alle disse Fænomener ere fysiologisk jævnbrydige, sideordnede, eller om nogle af dem maaske blot ere at betragte som sekundære, afhængige af, foraarsagede ved de andre; om t. Ex. Lamheden og Karkramperne hos den Sørgende begge ere umiddelbart fremkaldte ved en og samme Aarsag, eller om den oprindelige Aarsag direkte kun afstedkommer en af disse Fremtoninger og denne saa igen den anden. I sidste Tilfælde bliver Spørgsmaalet da igen, hvilken af Funktionsforstyrrelserne der er den primære, hvilken den sekundære. Da alle de her omtalte legemlige Fænomener kunne føres tilbage til to Hovedgrupper: Forandringer i Karrenes Innervation og Forandringer i de øvrige Nervers Funktioner,

the strength of the feeling; and that therefore muscular activity increasing in amount becomes the natural language of feeling increasing in amount — be the nature of the feeling what it may (Herb. Spencer: Principles of Psychology, 2 ed. Vol. II. p. 556).

¹⁾ Se t. Ex. Jos. Nahlowsky: Das Gefühlsleben. 2 Aufl. 1884.

og da det efter alle vore fysiologiske Forudsætninger paa ingen Maade vilde kunne antages, at Funktionsforstyrrelser af den sidste Gruppe kunde være Aarsagen til vasamotoriske Forandringer, medens der a priori ikke kunde synes at være Noget i Vejen for det omvendte Forhold, saa reduceres Sagen til følgende Spørgsmaal: er det ikke muligt, at de vasamotoriske Forstyrrelser, Forandringerne i Blodkarrenes Vidde, og derigennem af de forskellige Organers Blodholdighed, er den egenligt primære Virkning af Sindsbevægelserne, de øvrige Fænomener derimod — Bevægeabnormiteterne, Følelammelserne, de subjektive Fornemmelser, Afsondringsforandringerne, Intelligensforstyrrelserne — kun sekundære Forstyrrelser, der have deres Aarsag i Karinnervationens Uregelmæssigheder? Kan der, t. Ex., ikke være nogen Rimelighed for, at Innervationssvækkelsen hos den Sørgende skyldes den Omstændighed, at hans Nervesystem, ligesom det er Tilfældet med hans Hud og øvrige Organer, modtager for lidt Blod paa Grund af de fine Arteriers Forsnævring? og at det er den stærke Blodoverfyldning, der hos den Rasende utvivlsomt er tilstede i Hjernen lige saa vel som i Huden og Slimhinderne, der ligger til Grund for hans Voldsomhed og Ustyrlighed?

Med vor hidtidige rudimentære nervefysiologiske Indsigt, navnlig vort ufuldstændige Kendskab til det i saa mange Henseender vigtige Spørgsmaal om Betydningen af de nervøse Organers Blodholdighed for deres Funktioner, med disse Lakuner i vor Viden er det indlysende, at det her stillede Spørgsmaal endnu ikke kan besvares med afgjørende Sikkerhed. Saa meget vide vi imidlertid med Bestemthed, at de for-

skellige Dele af Nervesystemet: Hjernen, Rygmarven o. s. v. paavirkes i høj Grad, hvad deres Funktioner angaar, af Forandringer i deres Blodrigdom, og at en for stor eller for ringe Blodholdighed begge give Anledning til sygelige Symptomer. Det er let at overbevise sig om Blodtilstrømningens Betydning ved et simpelt Forsøg, som Enhver kan anstille paa sig selv: sammentrykker man med Fingrene de store Halspuls-¹ aarer, saa berører man Hjernen største Delen af dens Blodtilførsel, og den øjeblikkelige Følge heraf er Svimmelhed, Følelse af Mathed og Afmagt, omtaaget Bevidsthed. saa at man snart nødes til at opgive Forsøget, hvorefter Alt hurtigt kommer i Orden igen: foranlediger man derimod en varig Afbrydelse af Blodløbet gennem en af disse Pulsaarer ved Underbinding, saaledes som det ikke sjældent gjøres i kirurgiske Øjemed, saa indtræder der ofte Lamhed i den Side af Legemet, der modtager sin Bevægeimpuls fra den Halvdel af Hjernen, som ved Underbindingen har mistet sin Blodtilførsel, en Lamhed, der først taber sig igen, naar Blodløbet i Hjernen ad Omveje atter er kommet i Orden. Et andet Experiment, der meget let lader sig udføre paa visse Dyr, gaar ud paa at gjøre den nederste Del af Rygmarven blodtom ved Sammentrykning af Legemets Hovedpulsaaer, Aorta (det Stenson'ske Forsøg); næppe har Trykket varet nogle Øjeblikke, førend Dyret er fuldstændigt lamt og følesløst i Bagkroppen; men Bevægelsen og Følelsen vende lige saa hurtigt tilbage, naar Kompressionen ophører. At Forholdet i saa Henseende er det samme hos Mennesket er bekendt fra Sygdomstilfælde, hvor Blodløbet gennem Aorta, hvorfra

Rygmarven faar Størsteparten af sit Blod, pludseligt var blevet afbrudt af en eller anden Aarsag. Disse og lignende Erfaringer og Forsøg ere ganske vist grove og plumpe i Sammenligning med, hvad der maa kunne ske ved vasamotoriske Forstyrrelser, Forandringer i de fine Blodkars Innervation og derved af deres Vidde. Disse Forstyrrelser kunne frembyde alle mulige Nuancer med Hensyn til deres Grad og kunne være lokaliserede til mindre Afsnit af de paa-gældende Organer, hvorfor ogsaa deres Virkninger maa kunne frembyde Afskygninger i Intensitet og Mangfoldigheder i Form og Kombination, som vi paa ingen Maade experimentelt kunne efterligne; men i ethvert Tilfælde ere de anførte Kendsgjerninger tilstrækkelige til at vise den dybe og saa at sige øjeblikkelige Indvirkning af den vekslende Blodforsyning paa Funktionsdygtigheden af de Organer, der forestaa vore Bevægelser, Følelser og vort Aandsliv. At det ogsaa særligt er vasamotoriske Karspasmer i de nervøse Centralorganer, der ligge til Grund for mange og tildels intense, men naturligvis forbigaaende, Forstyrrelser i disse Organers Funktioner, mange nervøse Sygdomsformer — t. Ex. epileptiske Anfald, maniakalske Paroxysmer — derom er der heller næppe nogen Meningsforskel nutildags blandt Fysiologer og Patologer, og denne Omstændighed taler jo meget afgjørende for et indbyrdes Forhold mellem de emotionelle Fænomener som det her antydede.

Kan der saaledes principielt næppe indvendes Noget mod en Teori, der udleder de forskellige emotionelle Fænomener af de Forstyrrelser i Karrenes Innervation, som ledsage Sindsbevægelserne og altsaa gjør disse

vasamotoriske Forstyrrelser til det eneste primære Symptom ¹⁾, saa staar der tilbage at undersøge, om disse Forstyrrelser, der ere saa umiddelbart iøjnefaldende — ved Rødme eller Bleghed, Svulmen eller Kollaps, Varme eller Kulde —, naar de træffe Hudens Kar, ogsaa optræde i de indre Organer, særligt Centralnervesystemet, fra hvilket jo de fleste andre emotionelle Fremtoninger have deres Udspring ²⁾; thi at de gjøre det er jo en nødvendig

¹⁾ Jeg har i hele denne Diskussion stillet den vasamotoriske Funktion i Modsætning til hele den øvrige Nervevirksomhed. Dette er navnlig gjort for at simplificere Sagen; men jeg har ikke været blind for den Mulighed, at det ved Spørgsmaalet om Sindsbevægelsernes primære Ytringer kunde tænkes at være det uvilkaarlige Nerve-Muskelapparat overhovedet — af hvilket det vasamotoriske Apparat kun er et Led —, der under Sindsbevægelserne burde stilles som det primært afficerede overfor det øvrige Nervesystem, saa at t. Ex. Forstyrrelserne i Tarmenes og Blærens Bevægelser ogsaa blive at opfatte som primære. Da Spørgsmaalet næppe kan besvares med afgjørende Sikkerhed, og da Besvarelsen ikke vilde have nogen væsentlig Betydning ved hele denne Undersøgelse, skal jeg nøjes med at antyde denne Mulighed, men paa den anden Side dog heller ikke undlade at minde om, at en spastisk Blodtomhed utvivlsomt har den Evne at ægge de organiske Muskler til Sammentrækning, ligesom Forandringer i Cirkulationen kan paavirke deres Reflexcentre, og at derfor en Opfattelse af Kramperne i de indre Organer som sekundære efter Kredsløbsforandringerne ikke vilde volde nogen fysiologisk Vanskelighed.

²⁾ Nogen Forandring i Hjernens, og de øvrige indre Organers, Blodholdighed maa under alle Omstændigheder gaa Haand i Haand med Forandringerne i Hudens Blodrigdom. Enten følges Huden og de indre Organer ad, hvad Karrenes Sammentrækning og Slappelse angaar, og de blive da samtidigt blodfattige eller blodrige; eller de indre Organers Kar deltage ikke i de Forstyrrelser, der ramme Hudkarrenes Innervation; men da vil de sidst nævntes Udvidning bevirke en — derivatorisk — Blodfattigdom i hine, deres Sammentrækning en — kollateral — Blodoverfyldning; og disse, i Forhold til Hudkarrenes Innervationsforstyrrelser sekundære, Forandringer i de indre Organers Blodholdighed ville kunne blive meget betydelige paa Grund af Hudens Evne baade til at rumme meget Blod, men ogsaa til at kunne blive meget blodtom af vasamotoriske Aarsager; man tænke f. Ex. paa de forskellige Feberstadier.

Forudsætning for, at de kunne ligge til Grund for de øvrige Innervationsforstyrrelser.

A priori har det jo den største Sandsynlighed for sig, at de emotionelle Forandringer i Karrenes Sammentrækning ikke ere indskrænkede til Huden, men ere udbredte over hele Legemet; der er, som det ogsaa lejlighedsvis er fremhævet i det Foregaaende, indirekte Vidnesbyrd nok derom, og jeg er jo i Tydningen af adskillige af Affekternes Fænomener gaaet ud fra Forudsætningen af en saadan universel Udbredning af den emotionelle Blodoverfyldning eller Blodfattigdom. Alligevel vilde det jo være meget heldigt, om der kunde anføres direkte Iagttagelser og Erfaringer til Støtte for denne Antagelse, med hvis Rigtighed eller Urigtighed hele den her hævdede Synsmaade staaer eller falder.

Ogsaa paa dette Punkt lader imidlertid vor fysiologiske Indsigt, selvfølgelig, ikke lidet tilbage at ønske baade med Hensyn til Erfaringernes Antal og til deres Værdi. Heller ikke er det let at bøde paa Erfaringsmaterialets Utilstrækkelighed, fordi Forsøg paa Dyr af nærliggende Grunde enten slet ikke kunne bringes i Anvendelse paa dette Omraade eller kun ville give tvivlsomme Resultater ¹⁾; og for Menneskets

¹⁾ Der existerer et Par Forsøgsrækker (af v. Bezold og Danilewsky, Conty og Charpentier), der kunne belyse Affekternes, særligt Skrækkens — den eneste Sindsbevægelse, der nogen lunde kan eksperimenteres med —, Indflydelse paa Blodtrykket. Denne er meget iøjnefaldende; en pludselig Skræk fremkalder en Forhøjelse af Trykket i de større Arterier, selv naar N. vagus er overskaaret, altsaa en Forsvævring af de fine Kar, saaledes som vi efter Symptomerne ogsaa maatte antage Forholdet at være hos Mennesket under Indflydelse af en Forskrækkelse.

Vedkommende er man, eller har i det mindste hidtil været, indskrænket til at drage sine Slutninger fra de yderst sjældne Tilfælde, der have frembudt Betingelserne for direkte Iagttagelser af Hjernen og dens Blodkar hos Individder, som iøvrigt befandt sig i en nogenlunde normal Tilstand, i alt Fald vare i Besiddelse af saa megen aandelig Livlighed, at de kunde blive Genstand for skiftende Sindsstemninger. Man har vel for at studere Afvekslingerne i Hjernens Blodmængde betjent sig af Varmemaalinger udenpaa Hovedet, en Metode, der uden Vanskelighed kan anvendes hos ethvert Individ, saa at der altsaa er Mulighed for at gjøre sit Erfaringsmateriale saa stort som man lyster; og man har ment paa denne Maade at kunne paavise, at der sker en Varmeforhøjelse af Hovedet paa Grund af forøget Blodtilstrømning til Hjernen ved ethvert anstrængt aandeligt Arbejde. Men selv om denne Metode var mere uanfægtelig, end det i Virkeligheden synes at være Tilfældet, saa vil den næppe have nogen Værdi for Studiet af Sindsbevægelserne, fordi Forholdene her ere for hurtigt skiftende, saa at Kredsløbsforandringerne ikke ville kunne vedligeholdes længe nok til at røbe sig ved Temperaturvekslinger udenpaa Hovedet, især ikke hos Individder, som ere sig bevidste at tjene til Forsøgsobjekter. Vore hidtidige direkte Erfaringer med Hensyn til Hjernens Blodholdighed under de skiftende Sindsstemninger ere derfor, som bemærket, hentede fra de sjældne Sygdomstilfælde, hvor større Partier af Hjerneskalen vare gaaede tabt, saa at Hjernen — eller Hjernens Hinder — vare blottede, medens Patienten alligevel befandt sig i en nogenlunde

normal aandelig Tilstand. Men Tilstedeværelsen af et saadant sjældent Tilfælde er endda ikke tilstrækkelig; for at komme til noget Resultat udfordres der endnu det heldige Træf, at der i det Øjeblik, da Patienten tilfældigvis — thi sligt lader sig vanskeligt vilkaarligt fremkalde — bliver Genstand for en stærkere Affekt, er en særligt sagkyndig Iagttager tilstede, thi paalideligt at vurdere de paagældende Forhold, særligt Forandringerne i Hjernens pulsatoriske Bevægelser, er just ikke hver Mands Sag.

Det er da let begribeligt, at det foreliggende Iagttagelsesmateriale kun er ubetydeligt, netop kun stort nok til paa en utvivlsom Maade at godtgjøre, at Sindsbevægelserne virkelig ledsages af Cirkulationsforandringer i Hjernen. Der foreligger Iagttagelser desangaaende allerede fra ældre Dato. Saaledes havde den berømte engelske Kirurg Astley Cooper, der levede tidligt i dette Aarhundrede, Lejlighed til at undersøge en Mand med en betydelig Defekt i Kraniets Ben og kunde iagttage, hvorledes der indtraadte en Forøgelse af Hjernens Pulsationer, altsaa en Udvidelse af dens Blodkar, hver Gang der blev sagt Noget, som mishagede ham. Nøjagtigere Iagttagelser bleve under lignende Forhold for faa Aar siden anstillede af den italienske Fysiolog Mosso i Turin¹⁾. Hos en Patient, hvis Hjerne i betydelig Udstrækning var blottet, kunde han ofte iagttage, hvorledes en Følelse af Krænkelse eller Vrede, fremkaldt ved en Bebrejdelse, forstærkede Hjernens Pulsa-

¹⁾ A. Mosso: Ueber d. Kreislauf des Blutes im menschlichen Gehirn. S. 13. 1881.

tioner -- ligesom Pulsen i Armens Arterier — uden at Hjertets Virksomhed forandredes. En paaafaldende stærk Indvirkning paa Hjernepulsationerne iagttoges ved en pludselig Klokkringning ved Middagstid, noget Mosso forklarer af, at Patienten kom i Affekt, fordi han ikke, som sædvanligt, ved Lyden af Middagsklokken kunde korse sig og sige sit Ave Maria. I det Hele fandt Mosso, at Sindsbevægelser virkede langt stærkere paa Kredsløbet i Hjernen end Tankevirksomheden, hvor stærkt denne ogsaa anspændtes.

Efter Alt, hvad der i fysiologisk Henseende foreligger, kan der da næppe være Noget til Hinder for den Antagelse, at Sindsbevægelsens umiddelbare legemlige Ytring er en Forandring i det vasamotoriske Apparats Funktion, forskellig for enhver forskellig Affekt, og at de øvrige legemlige Fremtoninger, der ledsage Sindsbevægelserne, skyldes disse vasamotoriske Forstyrrelser, disse Forandringer i de forskellige Legemsdele og Organers Blodholdighed og de derved afstedkomne Forandringer i deres Udseende (Huden) eller Funktioner (Nervesystemet, Afsondringsorganer)¹). An-

¹) Det er ganske kuriøst at se, at man allerede for 200 Aar siden var naat til at opstille en fuldstændig vasamotorisk Teori for Sindsbevægelsernes legemlige Fremtoninger. Det er Malebranche, der med et genialt Blik har set Sagens rette Sammenhæng til Trods for den fuldstændige Mangel af fysiologiske Forudsætninger paa en Tid, da man hverken kendte Karnerver eller Karmuskler. I sit berømte Værk »De la recherche de la vérité«, der udkom 1674, siger han, efter først at have givet en efter den Tids Fysiologi læmpet Forklaring af Hjertebevægelsernes Forandringer ved stærke Sindsbevægelser:

»Desuden findes der, for nøjagtigere og hurtigere at regulere Livsaandernes Strømning til Hjernen, Nerver, der omgive Arterierne saavel dem, der gaa til Hjernen, som dem, der lede Blodet til Legemets øvrige Dele.

tagelsen af et saadant Sammenhæng simplificerer i høj Grad hele Forholdet og gjør ogsaa, som det senere vil ses, den fysiologiske Forstaaelse lettere, end den vilde falde os, dersom vi skulde antage en direkte, primær, Oprindelse for alle de forskelligartede Fænomener. Men for Resten maa det udtrykkeligt fremhæves, at selv om fremtidige Undersøgelser skulde paatvinge os den sidst nævnte Antagelse, saa vil der ikke derved rokke ved den Grundopfattelse af Sindsbevægelsernes Psykologi, der

Saaledes kan det gaa til, at den Bevægelse i Hjernen, der ledsager et uventet Syn af en eller anden Omstændighed, ifølge hvilken alle Sindsbevægelserne maa forandres, pludseligt bringer Livsaanderne til at strømme til de Nerver, der omgive Arterierne, saa at de ved deres Sammensnøring kunne spærre Vejen for det Blod, der strømmer op til Hjernen, og ved deres Slappelse aabne Vejen for det Blod, der udbreder sig i alle de øvrige Dele af Legemet.

Naar de Arterier, som føre Blodet til Hjernen, ere frie, og alle de, der bringe det til Resten af Legemet, ere tæt sammensnørede af disse Nerver, saa maa Hovedet blive fyldt med Blod og Ansigtet blive ganske blodrødt. Men naar der saa indtræder en eller anden Omstændighed, som forandrer den Tilstand i Hjernen, der foraarsagede denne Fordeling af Blodet, saa slappes de sammensnørede Arterier, medens de andre tværtimod trække sig stærkt sammen. Saaledes bliver da Hovedet blodtomt, Ansigtet blegner, og det lidet Blod, der forlader Hjertet, og som de omtalte Nerver lade komme ind i det for at vedligeholde Livet, strømmer alt til de lavest liggende Dele af Legemet: Hjernen mangler Livsaander, og hele Resten af Legemet gribes af Svaghed og Skælven.« (De la rech. de la vérité, lb. V.).

Oversat i vor Tids fysiologiske Sprog gaar M.'s Teori altsaa ud paa, at ethvert stærkt emotionelt Indtryk fremkalder en Forhøjelse af de vasomotoriske Nervers Innervation og derved en Forsnævring af Arterier. Træffer denne Forsnævring Hjernearterierne, saa faar Hjernen for lidt Blod, Resten af Legemet for meget; Hjernens Blodtomhed medfører da almindelige Lamhedsfænomener. Er det derimod — under en anden Art af Sindsbevægelse — Hovedets Arterier, der ere frie, mens det øvrige

her skal gjøres gældende. Imidlertid er Sandsynligheden for den vasamotoriske Teori stor nok til, at vi tør gaa ud fra den i de efterfølgende Betragtninger.

Vi staa nu lige over for det Spørgsmaal, paa hvilket i psyko-fysiologisk Henseende Hovedinteressen hviler, og som ogsaa danner Centralpunktet i denne Undersøgelse, Spørgsmaalet nemlig om Beskaffenheden af Forholdet mellem Sindsbevægelsen og de ledsagende legemlige Fremtoninger.

I det Foregaaende har jeg stadigt, om end af og til under Protest, betjent mig af Vendinger som: »de af Sindsbevægelserne fremkaldte fysiologiske Fænomener« eller: »de fysiologiske Fænomener, der ledsage Sindsbevægelserne« o. lign., for, til gensidig Forstaaelse, foreløbigt at bruge de tilvante Betegnelser for det omhandlede Forhold. Dette Forhold er, mærkeligt nok, næppe nogensinde hidtil bestemt præciseret, jeg kender ingen Forsøg paa at bestemme dets egenlige Natur. For den populære Forestilling er Sagen meget simpel: Sindsbevægelserne ere Entiteter, Substanser, Kræfter,

Legemes forsnævres, saa blive Hjernen og Ansigtet overfyldte med Blod.

M.'s Teori maatte selvfølgelig paa en Tid, da Fysiologien, som bemærket, ikke kendte det Mindste til aktive Forandringer i Blodkarrenes Vidde, synes at svæve vel meget i Luften og har vel heller ikke fundet videre Paaagtelse. Ufuldstændig som den naturligvis maa være og fejlagtig i sine Enkeltheder, er den dog meget mærkelig ved det geniale Syn, hvormed dens Ophavsmand gjør Kredsløbsforstyrrelserne til det eneste primære af de legemlige Fænomener, der ledsage Sindsbevægelserne.

»Dæmoner«, der indvirke paa Mennesket og frembringe aandelige og legemlige Forandringer hos det: »en Sorg ramte mig«; »en Glæde mødte mig«; »Vreden beherskede mig«; »Rædsel greb mig« o. s. v. ¹⁾. Denne naive Opfattelse, der jo, som saa meget i den populære Psykologi, og Noget i den videnskabelige, snarere har sin Styrke i en vis billedlig Anskuelighed end egentligt i Forstaaelighed, vilde den moderne videnskabelige Sjælelære vel næppe vedkende sig, uden at den dog kan siges at have givet os nogen mere forstaaelig eller exakt Forklaring i Stedet. De fleste moderne psykologiske Forfattere indlade sig slet ikke paa hele dette Spørgsmaal ³⁾, synes næsten med Forsæt at forbigaa det i Taushed, maaske for ikke, i Mangel af en fysiologisk Forstaaelse, at være nødsagede til at tage deres Tilflugt til den spekulative Sjælelæres Geheimsprache. Under alle Omstændigheder kan det vel nok siges at være ogsaa den videnskabelige Psykologis Teori, at Sindsbevægelserne fremkalde, foranledige de ledsagende legemlige Fremtoninger ²⁾.

¹⁾ Der Mensch hat ja nur eine Seele, die auf den ganzen Körper einwirkt; und wenn also ein einfacher Affekt die ganze Kraft dieser Seele auf einen Punkt richtet, sie ganz mit allen ihren Ideen und Empfindungen auf einen Ton stimmt, so musz auch der ganze Körper an dem Ausdruche dieses Affektes Theil nehmen und jede Bewegung jedes Gliedes zu seiner Darstellung mitwirken.« (Engel: Ideen zu einer Kritik d. Nat. Th. 1 S. 310). Man kan næppe tænke sig et klarere Udtryk for den populære Opfattelse, der tænker sig Affekterne som en Slags Dæmoner, snart gode, snart onde, der lejlighedsvis fare i Folk og kujonere deres Sjæl.

²⁾ »Die äussere Bewegung entspringt stets aus der inneren, der Gemüthsbewegung.« (Wundt: Ueber den Ausdruck der Gemüthsbewegungen. Deutsche Rundschau 1877, April).

³⁾ Saaledes heller ikke Høffding i hans fortræffelige »Psykologi«.

Men hvad Sindsbevægelserne da egentlig ere, at de kunne have en saadan Magt over Legemet, derom tror jeg, at man forgæves vil søge Oplysning i hele den moderne Sjælelære; thi en Definition som den, at Sindsbevægelserne ere »Følelsernes Tilbagevirkning paa Forløbet af vore Forestillinger«, saaledes som den mest moderne og mest fysiologiske Psykologi giver os den (Wundt, *Physiolog. Psychologie* 2 Udg. Bd. 2 Cap. 13), synes mig dog ikke just at kaste noget blændende Lys over Forholdet.

Vil man søge at komme til nogen virkelig Klarhed over det her omtalte Forhold, saa maa man, tror jeg, formulere Problemet omtrent saaledes: vi har som sikre og haandgribelige Faktorer ved enhver Sindsbevægelse for det første en Aarsag — et Sanserindtryk, der i Reglen virker gennem en Ideassociation eller en Erindring —, og dernæst en Virkning, nemlig de ovenfor omtalte vasamotoriske og af disse yderligere følgende Forandringer i de legemlige og aandelige Funktioner. Spørgsmaalet bliver nu: hvad ligger der imellem disse to Faktorer? eller ligger der overhovedet Noget imellem dem? Naar jeg kommer til at skælve, fordi jeg trues med en ladt Pistol, sker der da først hos mig en rent aandelig Begivenhed, skabes der en »Angst«, der da er det som bevirker min Skælven, Hjertebanken, Forvirring i Tænkeevnen o. s. v., eller fremkaldes disse legemlige Fænomener umiddelbart af den skrækkende Aarsag, saa at Sindsbevægelsen alene bestaar i de funktionelle Forstyrrelser i mit Legeme.

Som det let vil ses er Besvarelsen af dette Spørgsmaal ikke alene af indgribende Betydning for

Affekternes Psykologi, men er ogsaa af den største praktiske Betydning for enhver Læge, som har at gjøre med de sygelige Følger af heftige Sindsbevægelser.

Den almindeligt gængse Antagelse tør, som allerede bemærket, vel siges at gaa ud paa, at den umiddelbare Virkning af Affektens Aarsag er af rent sjælelig Natur — enten altsaa Tilvejebringelsen af en ny sjælelig Kraft eller Istandkomsten af en Modifikation af den sjælelige Tilstand — og ydermere, at denne sjælelige Begivenhed er den egenlige Affekt, den sande Glæde, Sorg o. s. v., medens de legemlige Fremtoninger kun ere Bifænomener, om end uundgaaelige, saa dog i og for sig uvæsenlige.

Den rent sjælelige Affekt er en Hypotese og har, som enhver Hypotese, kun sin Berettigelse, naar den fyldestgjør to Betingelser, nemlig 1) at forklare de Fænomener, til hvis Forklaring den er opstillet, og 2) at være nødvendig til disse Fænomeners Forklaring.

Hvad den første af disse Betingelser angaar, saa har den nærværende Hypotese lige saa let Spil som alle de spekulative Videnskabers Hypoteser overhovedet; man kan, uden at indskrænkes af Indvendinger fra Erfaringens Side, udstyre dem ganske efter Behag, tillægge dem enhver Egenskab og Kraft, og de have da ikke videre Vanskelighed ved at gjøre, hvad Tjeneste man forlanger af dem. Kan den sjælelige Angst forklare, at man blegner, skælver o. s. v.? Forstaa vi det just ikke, saa have vi jo dog Lov til at antage det, og dermed er man jo vant til at slaa sig tiltaals.

Er Hypotesen om de sjælelige Affekter saaledes uangribelig paa dette Punkt — mere rigtignok fordi

den unddrager sig en Prøve, end fordi den bestaar den — saa kommer Spørgsmaalet, om den opfylder den anden Betingelse: at være uundværlig til Forklaring af den Gruppe af Fænomener, som vi kalde en Sindsbevægelse, saaledes at de ikke kunne forstaas uden dens Hjælp.

Den, der vilde rejse Tvivl herom, Den, der t. Ex. vilde søge at gjøre det klart for et Menneske, som var vokset op i de gængse Forestillinger paa dette Omraade, at naar han bliver forskrækket, saa er hans Skræk kun en Følelse af Forandringen i hans Legeme, han vilde naturligvis først og fremmest møde den Indvending, at en saadan Paastand modsiges bestemt af den personlige Erfaring, idet man ved Skræk, som ved enhver Sindsbevægelse, har en ganske tydelig Fornemmelse af en ejendommelig aandelig Forandring eller Tilstand, ganske uafhængig af den legemlige. Jeg indser godt, at denne Indvending for de Allerfleste vil have en meget stor Vægt og vil være vanskelig at besejre; og dog har den selvfølgelig i og for sig ikke den allermindste Værdi, saa sandt som vi ikke have noget umiddelbart Kendetegn paa, om en Fornemmelse er af sjælelig eller legemlig Natur, og Ingen overhovedet kan angive Forskellen mellem sjælelige og legemlige Fornemmelser. Den, der henlægger en Fornemmelse til Sjælen, gjør det i Virkeligheden kun ifølge en Teori, ikke paa Grund af en umiddelbar Iagttagelse. Jeg tvivler ikke om, at den Moder, der sørger over sit døde Barn, vil protestere, maaske endog forarges, naar man siger hende, at hvad hun føler, er sit Legemes Træthed og Slaphed, sin blodfattige Huds Kulde, sin Hjernes Mangel paa Evne til at tænke klart og

rask — Alt belyst af Erindringen om disse Fænomeners Aarsag. Men der er ingen Grund til at indignerens; thi hendes Følelse bliver lige stærk, dyb og ren, enten den stammer fra den ene Kilde eller fra den anden, Men den kan ikke existere uden sine legemlige Attributer¹⁾. Tag hos den Rædselslagne de legemlige Symptomer bort, lad hans Puls slaa roligt, hans Blik være livligt, hans Farve sund, hans Bevægelser raske og sikre, hans Tale kraftig, hans Tanker klare — hvad bliver der saa tilovers af hans Skræk?

Kan man saaledes paa dette Omraade ikke fæste Lid til de personlige Erfaringers Vidnesbyrd, fordi de her ere inkompetente, saa er Sagen dermed selvfølgelig ikke klaret; nødvendiggjøres Hypotesen om de sjælelige Affekter ikke af den subjektive Erfaring, saa kan den dog blive nødvendig, fordi man maaske ikke uden den vil kunne forstaa, hvorledes Sindsbevægelsens legemlige Fremtoninger kunne komme tilveje²⁾. Det, der nærmest ligger for, bliver derfor at undersøge, om Sindsbevægelsernes legemlige Ytringer kunne komme tilveje ad rent legemlig Vej; kunne de det,

¹⁾ Jeg vil ikke opholde mig ved den Bemærkning, der maaske vil blive gjort, at man kan sørge, glædes o. s. v. rent »sjæleligt«, naar Sindsbevægelsen ikke er saa hæftig, at den fremkalder legemlige Fænomener. En saadan Antagelse beror selvfølgelig alene paa ufuldstændig Iagttagelse, eller derpaa, at man antager de rent subjektive Fornemmelser — af Lethed eller Tunghed, Styrke eller Svaghed o. s. v. for sjælelige.

²⁾ Det er vel næppe nødvendigt at gjøre opmærksom paa, at Antagelsen af sjælelige Begivenheder til Forklaring af de legemlige Symptomer fra et videnskabeligt Synspunkt kun er et andet Udtryk for, at disses Oprindelse indtil videre er os uforklarlig.

saa er Hypotesens Nødvendighed derved bleven omstyrtet.

I Virkeligheden er det nu heller ikke vanskeligt at paavise — og det af den mest dagligdags Erfaring, hvorfor det i Grunden jo ogsaa er en vel bekendt Sag — at Sindsbevægelser kunne fremkaldes af mange Aarsager, som ikke have det Mindste med sjælelige Rørelser at gjøre, ligesom de paa den anden Side ofte kunne underkues eller dæmpes ved rent legemlige Midler. Dette er saa anerkendt — om end vel ikke med klar Bevidsthed om Sagens rette Sammenhæng — at vor hele Levesæt, vor daglige Diætetik i Tidernes Løb har formet sig væsenligt med det Formaal for Øje at fremme de behagelige Sindsbevægelser og mildne de pinlige eller holde dem ganske borte.

Jeg vil blot anføre et enkelt Exempel; det vil kalde andre frem i Erindringen. Det er en af Meneskeslægtens ældste Erfaringer, at »Vin gjør Meneskets Hjerter glade«, og de spirituøse Drikkes Evne til at bekæmpe de indbyrdes nær beslægtede Tilstande: Sorg og Frygt og afløse dem med Glæde og Mod har fundet en Anvendelse, der i og for sig er naturlig nok og vilde være ubetinget gavnlig, hvis Midlet ikke havde andre Virkninger end den tilsigtede. Vi forstaa Alle, »hvorfor Jeppe drikker«; han vil ud over sine ægteskabelige Sorger og sin Frygt for Mester Erik og engang imellem synge op og mindes den glade Tid, da han »var under Malicien«. Brændevinen gjør ham lystig og tapper, uden at der behøver at komme et eneste glædeligt eller opmuntrende Indtryk til, der kunde virke direkte sjæleligt paa ham, og uden at han i mindste Maade glemmer sine Sorger eller

sine Fjender; han vil kun, under Brændevinens Paa-
virkning, tage dem paa en ganske anden Maade end
ellers: være kæphøj mod Degnen og bastenere sin
Kone, — fordi Alkoholet har virket inciterende paa hans
vasamotoriske Apparat, har forøget hans Hjertekon-
traktioners Styrke og Hyppighed, udvidet hans Haar-
kar og derigennem forhøjet hans vilkaarlige Inner-
vation, saa at han snakker højt, synger, støjer, i
Stedet for at klynke og dvaske dovent hen ad Lande-
vejen. Han har Følelse af Varme, Lethed, Styrke i
Stedet for sin sædvanlige Slaphed og Afmagtsfornem-
melse; hans sløve Hjerne oplives ved det raskere Blod-
løb, Tankerne komme i Flugt, gamle Minder dukke
op og trænge Følelsen af hans dagligdags Elendighed
tilside — og det alt alene paa Grund af en Pægel
Brændevin, hvis Virkninger paa Kredsløbet vi kunne
forstaa, og som ikke behøver Sjælens Mellemkomst
for at virke paa det vasamotoriske Centrum.

Alle, der drikke Spiritus, have lignende Formaal
dermed som Jeppe, lignende Formaal, som vi over-
hovedet have ved vore daglige Nydelsesmidler og
Bekvemmeligheder, ved de mange Maader, hvorpaa
vi søge at berede os Velvære og Behagelighed. Hvor
vi bevæge os indenfor Omraadet af det daglige Livs
lette og tilvante Svingninger, falder Forholdet mellem
Sindstilstanden og de materielle Paa-virkninger, t. Ex.
gennem Fødemidlerne, naturligvis kun lidet i Øjnene.
Anderledes er det ved Nydelsen af visse Stoffer, der
virke saa stærkt paa Legemet, at de nærmest finde
Anvendelse som Lægemidler eller komme ind under
Begrebet Gifte. Det er saaledes bekendt, at Nydelsen
af visse Svampe, navnlig Fluesvampen, kan fremkalde

de hæftigste Anfald af Raseri og Voldsomhed — der er Dem, som antage, at vore stridslystne Forfædre brugte denne Gift for at sætte sig i den rette Stemning til at »gaa Bærsærkegang«, paa lignende Maade altsaa, som man nu tildags skaffer sig »Brændevinsmod.« Vredesparysmer opstaa ogsaa undertiden ved Nydelsen af Haschich, indisk Hamp, der dog almindeligere, paa lignende Maade som Spiritus og Opium, fremkalder en munter Stemning, undertiden Ytringer af overstadig Glæde. En deprimeret Stemning, der viser mange Lighedspunkter med Frygt, tildels ogsaa med Sorg og, som disse Affekter, er ledsaget af Kollapsfænomener, bevirkes ved forskellige »kvalmende« Medikamenter, som Brækvinsten, Ipekakuanha o. a.

Kunne emotionelle Tilstande fremkaldes ved Nydelsen af visse Stoffer, eller ad anden rent legemlig Vej, saa følger deraf, at man ad samme Vej kan modarbejde og svække eller helbrede besværlige Affekter; fremkalder Brændevinet eller Opiumet Glæde, saa modarbejder det derved Sorgen o. s. v. »Den kolde Vandstraales« Magt til at dæmpe Hidsighed og Vredesudbrud faar jo lejlighedsvis en praktisk Anvendelse og kan dog — anvendt in natura — ikke vel tænkes at virke direkte paa Sjælen, men desto stærkere paa de vasamotoriske Funktioner. Ved et Lægemiddel, der virker lammende paa det vasamotoriske Apparat, det vel kendte Bromkalium, staar det i vor Magt ikke alene at mildne Angst og Sorg og lignende ubehagelige Affekter, men, om vi ville, at fremkalde en aldeles apatisk Tilstand, i hvilket Individet er i lige Grad ude af Stand til at blive glad, bedrøvet, angst,

vred o. s. v., simpelthen fordi de vasamotoriske Funktioner ere suspenderede; o. s. fremd.

Er den her hævdede Opfattelse af Sindsbevægelsernes Væsen begrundet, saa maa det i det Hele ventes, at enhver Paavirkning, der fremkalder generelle Forandringer i Karnervesystemets Funktioner, ogsaa maa have emotionelle Udslag. Naturligvis kunne vi ikke vente, at de Sindsbevægelser, der skyldes rent legemlige Paavirkninger, skulle vise en aldeles nøjagtig Overensstemmelse med de Fænomener, for hvilke man sædvanligvis forbeholder dette Navn; Forskelligheder i Aarsagerne maa paa disse Enemærker selvfølgelig give Nuancer i Virkningerne. Heller ikke de forskellige sjælelige Aarsager have jo i Virkeligheden Virkninger, der paa nogen Maade ere kongruente. Spøgelsefrygten giver t. Ex. ikke det samme Billede som Frygten for Fjendens Kugler. Alligevel har i mange Tilfælde Ligheden mellem de ad legemlig og de ad sjælelig Vej fremkaldte Affekter været iøjnefaldende nok til at paatvinge sig den rent umiddelbare Opfattelse, saaledes som mange sproglige Betegnelser bære tilstrækkeligt Vidnesbyrd om. I alle Sprog har man saaledes et fælles Udtryk for den aandelige og legemlige Smerte; man har erkendt deres store fysiologiske Lighed, til Trods for at det Fænomen, der ved den legemlige Smerte stærkest paatrænger sig Opmærksomheden, selvfølgelig mangler ved den aandelige, nemlig den subjektive Fornemmelse, der er en Følge af den periferiske Irritations Ledning til Sensoriet. Det er den reflektoriske Innervation af Karnerverne, en erfaringsmæssig Virkning af enhver stærk Purring af sensible Nerver, der her er Aar-

sag til Ligheden med den emotionelle Smerte. Paa samme Maade er Gysen Sprogets fælles Betegnelse for det ved Kuldens pludselige Indvirkning paa Huden og det ved skrækkende Indtryk fremkaldte Fænomen; og at den naive Opfattelse ikke anerkender nogen Forskel mellem Gysen af emotionel og Gysen af rent legemlig Oprindelse se vi af Æventyret om Drengen, »der drager ud for at lære Frygt at kende«, og som, efter forgæves at have søgt at »komme til at gyse« ved at søge Selskab med døde Folk og Spøgelses o. lign., omsider faar sit Ønske opfyldt ved i Sengen at faa kastet en Spand koldt Vand over sig, hos ham en kraftigere Paavirkning af det vasamotoriske Apparat end Synet af Ligkister og Gengangere. — Betegnelsen febril for Den, der gaar i en stærk Spænding, viser ligeledes, at man har følt sig slaaet af Ligheden mellem lette Febersymptomer, ved hvilke vasamotoriske Forstyrrelser spille en Hovedrolle, og den legemlige Tilstand, der fremkaldes ved urolig Forventning el. lgn.¹⁾.

Som allerede bemærket vil jeg i dette lille Forsøg ikke komme nærmere ind paa det store Æmne om Sindsbevægelsernes Forhold til de egenligt patologiske Tilstande, de sjælelige og legemlige Sygdomme. Der

¹⁾ Her kan ogsaa mindes om Etymologien af Ordet Angst efter Max Müllers's ofte citerede Fremstilling. Af Sanskritroden ah eller an h, der betegner: Sammenknugen, Kvælen, Myrden, kommer ahi (Sanskrit), en Slange, latinsk: Anguis; fremdeles det latinske: angō: at sammenknuge, ængste, og angor, der betegner baade den legemlige Fornemmelse af »Beklemmelse«, Sammensnøring af Struben (angina) og den tilsvarende emotionelle Sensation. Af samme Rod kommer det gothiske aegs, Frygt, det engelske anguish, det germanske Angst, det latinske angustia, det franske angoisse o. s. v.

er imidlertid et Forhold i saa Henseende, som jeg ikke paa dette Sted kan lade ganske uberørt, fordi det er særdeles oplysende med Hensyn paa det Spørgsmaal, der her særligt beskæftiger os, nemlig om Nødvendigheden af Hypotesen om de rent sjælelige Sindsbevægelser. Er der Noget, som paa en overbevisende Maade er egnet til at godtgjøre denne Hypoteses Overflødighed, saa er det sikkert den Omstændighed, at Affekterne, uden at vækkes ved nogen Paavirkning udenfra, uden at fremkaldes ved nogen Begivenhed, der paavirker vort aandelige Liv, eller ved nogen Erindring eller Ideassociation, opstaa, og det ofte med største Intensitet og in optima forma, alene paa Grund af sygelige Tilstande, der udvikle sig i Legemet eller arves fra Forfædrene. Naar man gaar ud fra den her hævdede Opfattelse, kan dette ikke synes paa-faldende; thi det vasamotoriske Apparat maa selvfølgelig lige saa godt som ethvert andet Afsnit af Nervesystemet lejlighedsvis kunne blive sygt, saa at det fungerer paa en abnorm Maade eller bliver sat ud af Funktion; det kan vel endog, som den Del af Nervesystemet, der faar mindst Hvile og hyppigst er Genstand for funktionelle Storme, betragtes som særligt udsat for at komme til at fungere paa en sygelig Maade. De Individuer, hos hvem dette sker, blive da efter Omstændighederne sørgmodige, eller rasende, eller angste, eller overstadigt glade, eller forlegne o. s. frd., Alt uden Motiv og til Trods for, at de ere sig aldeles bevidste, at de ingensomhelst Grund have til Vrede eller Frygt eller Glæde o. s. v. Hvor er da her Holdepunkt for Antagelsen af en aandelig Affekt?

Slige Tilfælde ere overordenligt almindelige. En-

hver Sindssygelæge kender de stærkt udviklede Former, der optræde som »Melankoli« eller »Mani«, enhver Læge, som særligt beskæftiger sig med Nervesygdomme, har til Overflod Lejlighed til at se de endnu lærerigere lette Former, der staa paa Overgangen mellem de egenlige Sindssygdomme og saadanne »Forstemninger«, der kunne komme ind under Begreber som Særhed, Pirrelighed, Tungsindighed o. s. frd. Allerhyppigst træffer man Nedtrykthed, Billedet af Sorg, undertiden endog Fortvivelse, der tidt nok fører til Selvmord, til Trods for den klare Bevidsthed om Sorgens fuldstændige Mangel paa ethvert aandeligt Motiv. Ikke stort sjældnere er den sygelige Angst, der ofte er knyttet sammen med sin nært Beslægtede, Sorgen, men tidt nok ogsaa forekommer alene. Sjældnere sker det selvfølgelig, at Glæden optræder paa en egenligt sygelig Maade; den Omstændighed alene, at Glæden mælder sig paa en umotiveret Maade, uden Foranledning, vil, som det let indses, i Reglen ikke være nok til, hos Lægfolk i alt Fald, at stemple den som noget Sygeligt, endnu mindre til at søge at faa Tilstanden forandret ved Lægebehandling; dertil kræves gerne, enten at den glade Stemning skal give sig Luft paa en aldeles hensynsløs og ustyrlig Maade, i Form af en mere eller mindre udpræget Mani, eller at den paa en paafaldende Maade skal veksle med Perioder af Nedtrykthed og herved komme til at springe i Øjnene som noget Unaturligt. Noget lignende gælder om Vreden. Man er jo med Hensyn til denne Affekt vant til at finde sig i Meget uden at føle sig paa det patologiske Omraade og er i Reglen heller ikke fordringsfuld, hvad Motiveringen angaar. Men der er

jo Grænser for Alt, og Vredesytringerne ere tidt nok saa ubegrundede og saa tøjlesløse, at Alle ville være enige om at opfatte dem som Ytringer af en sygelig Tilstand.

For den ikke Lægekyndige er der maaske ikke Noget, der kan være mere oplysende med Hensyn til de her omtalte sygelige Sindstilstande, end Betragtningen af et saadant patologisk Vredesanfald, især naar det optræder aldeles rent, ukompliceret af andre Sindslidelser, saaledes som det er Tilfældet i den, for Resten sjældne, Sygdomsform, der gaar under Navnet: »transitorisk Mani«. Anfaldet kommer ofte uden mindste Anledning over de dertil disponerede, men ellers fornuftige, Personer og hensætter dem, for at tale med den nyeste Forfatter over denne Lidelse ¹⁾, i en Tilstand af — Sligt siges bedst paa Tysk — »wilder Zornparoxysmus mit furchtbarem, blindwüthigen Zerstörungs- und Vergewaltigungsdrange.« Patienten farer pludseligt løs paa Dem, der befinde sig i hans Nærhed, slaar, sparker, vil kvæle dem o. s. v., kaster om sig med, hvad han kan faa fat paa, sønderbryder og sønderriver, hvad der kommer indenfor hans Rækkevidde, river sine Klæder itu, raaber, hyler og brøler med glinsende, rullende Øjne og frembyder derhos alle de vasamotoriske Kongestionssymptomer, som vi have lært at kende som Raseriets Ledsagere: Ansigtet er blussende, svulmende, Panden hed, Øjnene fremspringende, deres Bindehinde blodfyldt, Hjerteslaget forstærket, Pulsen slaar 100—120 Slag i Minutet. Halspulsaaernerne ere spændte og bankende, Venerne svulmende, Spytafsondringen for-

¹⁾ O. Schwartz: Die transitorische Tobsucht. Wien 1880.

øget. Anfaldet varer kun nogle Timer, ender pludseligt med en dyb Søvn, som varer 8—12 Timer, og ved Opvaagningen har Patienten fuldstændigt glemt, hvad der er passeret.

De her omtalte patologiske Affekter skyldes, som sagt, legemlige Abnormiteter, kunne opstaa som Følge af andre legemlige Sygdomme, eller af Fejl i Stofskiftet, Fordøjelsesabnormiteter o. s. v. De paavirkes derfor ogsaa af en materiel Terapi og kunne bedres eller helbredes ved en saadan. Det ovenfor skildrede transitoriske Raseri, der saa øjensynligt har sin Aarsag i en pludselig Hjernekongestion, kan, ifølge den citerede Forfatter, undertiden kuperes ved Isomslag paa Hovedet¹⁾.

Jeg forudser her en Indvending, som jeg ikke vil lade passere uænset til Trods for dens Svaghed i logisk Henseende. Der er utvivlsomt Dem, der, i

¹⁾ Lærerige ere ogsaa de Tilfælde, hvor emotionelle Udbrud fremkaldes af ikke-adækvate Aarsager. Jeg har aldrig set Fænomenet omtale af andre Forfattere, det synes ogsaa at være sjældent, dog har jeg iagttaget enkelte Tilfælde. Et af dem angik en meget intelligent og aldeles ikke »nervøs« Mand, hos hvem jeg havde Anledning til oftere at foretage en meget smertefuld Ætsning af et Saar paa Tungen. Hver Gang fremkaldte Operationen, naar Smerten var paa Højdepunktet, et hæftigt Latterudbrud, skønt der sandelig ikke var noget at le af. — Hos en Dame, der led af en ensidig Lamhed paa Grund af en Hjerneaffektion, men hvis Aandsevner aldeles ikke havde lidt noget, var der under hendes Sygdom indtraadt det ejendommelige Tilfælde, at hun kom til at le stærkt, hver Gang der bragtes hende en sørgelig eller ærgerlig Efterretning, medens hun ellers paa ingen Maade var lattermild. — Det ses let, at et Tilfælde som det sidst anførte, naar det blev nøjagtigt analyseret, maatte kunne give et aldeles afgjørende Bidrag til Løsningen af det her omhandlede Spørgsmaal. Desværre faldt min Iagttagelse paa en Tid, da jeg endnu ikke indtrængende beskæftigede mig med denne Sag.

Overensstemmelse med daglig Talebrug, ville sige: de Tilstande, der frembringes gennem rent legemlige Paavirkninger eller ved sygelige Tilstande i Legemet, kunne vel ligne Sindsbevægelserne, men de ere ikke Sindsbevægelser. Det Raseri, t. Ex., som skyldes Fluesvampen, eller det, der iagttages under Manien, giver vel Billedet af Vrede, men det er ikke »virkelig« Vrede, lige saa lidt som den Glæde, man drikker sig til i Vin, er »sand« Glæde; man kan derfor ikke slutte fra Mangelen af en sjælelig Vrede hos den Forgiftede eller den Maniakalske til, at der heller ikke findes en saadan rent sjælelig Tilstand, naar Vreden er bevirket paa den sædvanlige Maade, ved et sjæleligt Indtryk.

Det er nu jo let at indse, at en saadan Deling af Affekterne i virkelige og tilsyneladende, en saadan Indskrænkning af »de virkelige« Affekters Omraade er ganske vilkaarlig og støttet paa en Petitio. Grunden til at hævde de ad aandelig Vej bevirkede Sindsbevægelser en Særstilling som de alene »virkelige«, er ene og alene den, at man hos dem mener at kunne antage, at ogsaa Sindet kommer i Bevægelse. Men det er jo netop det, hvorm Striden staar.

I Virkeligheden ligger Forskellen paa Raseriet hos den svampeforgiftede Bersærk, hos den Maniakalske og hos Den, der har lidt en blodig Fornærmelse, alene i Aarsagernes Forskellighed og i Bevidstheden om de respektive Aarsager — eller Manglen af Be-

vidstheden om en Aarsag. Vil man paa Grundlag af denne Forskel gjøre en Adskillelse, saa lader der sig selvfølgelig ikke indvende Noget herimod; kun maa man være paa det Rene med, hvori Forskellen be-
staar.

Men for Resten er det ikke saa let, som det maaske skulde synes, at trække en skarp Grænselinie mellem materielle og sjælelige Aarsager til Sindsbevægelserne; og søge vi at komme tilbunds i den fysiologiske Forskel imellem dem, saa opløser den sig til noget i fysiologisk Henseende Uvæsenligt og bliver borte mellem Fingrene paa os.

Der er Ingen, der nogensinde er faldet paa at ville skille den Emotion, som foranlediges ved et uventet stærkt Skrald, ud fra de sande Sindsbevægelser; Ingen betænker sig paa at kalde den en Skræk, en Forskrækkelse, og den frembyder jo ogsaa Skrækens almindelige Karakterer. Alligevel er den paa ingen Maade forbunden med nogen Bevidsthed om Fare eller overhovedet foranlediget ved nogen Ideassociation, Erindring eller anden aandelig Proces. Skrækkens Fænomener følge umiddelbart ovenpaa Knaldet uden Spor af »aandelig« Skræk. Mange Mennesker vænne sig aldrig til at kunne staa nær ved en Kanon, naar den bliver affyret, skønt de ere fuldstændigt paa det Rene med, at der hverken er Fare for deres egen eller Andres Person, — blot for Knaldets Skyld. Til Overflod kan man jo beraabe sig paa det spæde Barn, som frembyder alle Skrækens Fænomener ved ethvert stærkt Lydindtryk, uden at det dog fornuftigvis kan antages, at Lyden hos det skulde fremkalde en Forestilling om Fare.

I dette Tilfælde, hvor den vasamotoriske Reflex ¹⁾ maa antages simpelthen at vækkes om ikke direkte gennem Hørenerven saa dog gennem en direkte Ledning fra Hørecentret, have vi altsaa en Emotion af rent materiel Oprindelse. Man maa da enten udelukke denne Skræk fra de sande Emotioner, eller man maa ikke fastholde Forskellen mellem de Sindsbevægelser, der vækkes ad aandelig, og dem, der vækkes ad legemlig Vej. I det samme Dilemma kommer man lige over for de vistnok i Reglen mindre intense, men dog tilstrækkeligt iøjnefaldende Emotioner, som foraarsages ved simple, i Reglen ikke med nogen Ideassociation forbundne Indtryk fra de andre Sanseorganer: Glæden over en smuk Farve eller Farvesammenstilling, Modbydeligheden ved en styg Smag eller Lugt, Ubehaget ved en Smerte.

Er man saaledes først begyndt at føle sig usikker med Hensyn til Fastsættelsen af Grænseskellet mellem sjælelige og legemlige Aarsager til Sindsbevægelserne, saa ligger der heri en stærk Opfordring til at undersøge, hvad denne Forskel egenligt har paa sig i fysiologisk Henseende, d. v. s. hvilken Forskel der er paa Sindsbevægelsernes cerebrale Mekanisme, den Hjernevirksomhed, hvorved de opstaa, efter som de ere betingede af de saakaldte sjælelige Aarsager eller af rent materielle.

¹⁾ At der her skulde være Tale om en simpel Reflex, umiddelbart til Bevægenerverne, saaledes som t. Ex. Preyer synes at antage (Die Seele des Kindes. 2 Aufl. S. 57), er ikke rimeligt, dels fordi Bevægefænomenerne overhovedet ikke have Karakteren af en ved et enkelt pludseligt Indtryk vakt Reflexbevægelse, dels fordi Virkningerne jo ikke indskrænke sig til Bevægefænomener.

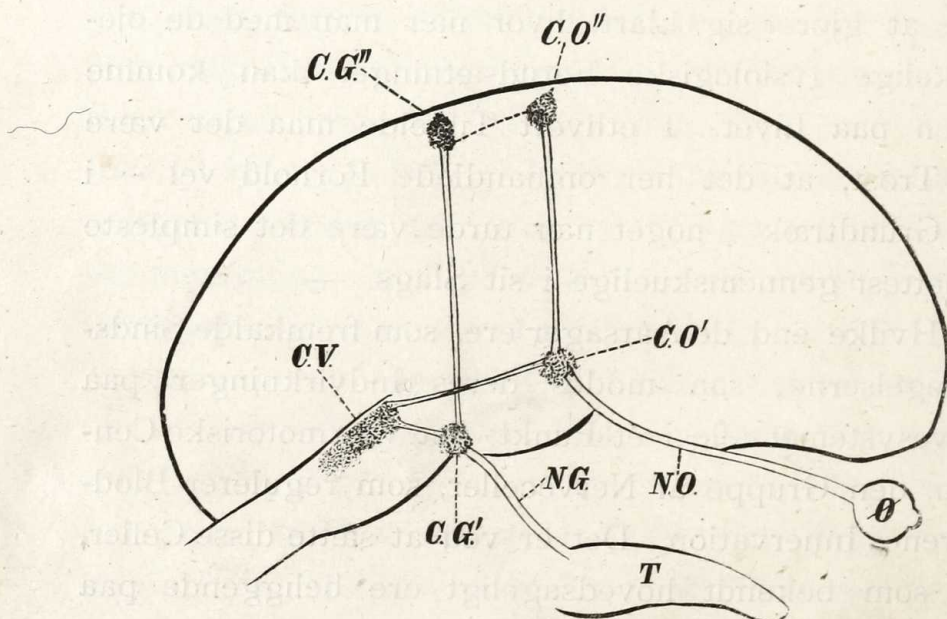
Det er nu sikkert ikke meget indbydende paa Grundlag af vor saa særdeles ufuldkomne Hjernefysiologi at skulle forsøge paa at give en Forklaring af, hvad der foregaar i Hjernen ved dennes aandelige Arbejde. Der kan selvfølgelig kun blive Tale om de groveste Grundtræk og ovenikøbet med al mulig Reservation med Hensyn til Resultaternes Nøjagtighed. Alligevel er det ved psykologiske Undersøgelser ikke alene berettiget, men ogsaa rigtigt og nyttigt at søge at gjøre sig klart, hvor nær man med de øjeblikkelige fysiologiske Forudsætninger kan komme Sagen paa Livet. I ethvert Tilfælde maa det være vor Trøst, at det her omhandlede Forhold vel — i sine Grundtræk — noget nær turde være det simpleste og lettest gennemskuelige i sit Slags. —

Hvilke end de Aarsager ere, som fremkalde Sindsbevægelserne, saa mødes deres Indvirkninger paa Nervesystemet alle i ét Punkt, det vasamotoriske Centrum, den Gruppe af Nerveceller, som regulerer Blodkarrenes Innervation. Det er ved at sætte disse Celler, der som bekendt hovedsageligt ere beliggende paa Overgangen mellem Hjernen og Rygmarven, i »den forlængede Marv«, i Virksomhed, at Affekternes Aarsager, af hvilken Natur de saa for Resten ere, afstedkomme de fysiologiske Fænomener, hvori Affekterne væsenligt bestaa.

Men Vejene til det ere forskellige efter Aarsagernes Natur, ikke alene eftersom de komme igennem det ene Sanseorgan eller det andet, men eftersom de bestaa i simple Sanseindtryk alene eller i mere komplicerede, saakaldte sjælelige, Processer.

For de Emotioners Vedkommende, der komme

tilveje ved simple Sanseindtryk, en stærk Lyd, en skøn Farvesammenstilling el. lign., synes Vejen til det vasamotoriske Centrum at maatte være meget direkte, den cerebrale Mekanisme altsaa meget ukompliceret. Tænker man sig i hosstaaende Figur Ø at være det Sanseorgan, t. Ex. Øjet, der modtager det paagældende Indtryk, som derfra gennem Synsnerven (N. O.) ledes til det centrale Synsorgan (C. O.), saa vil en simpel Nerve-

ledning fra dette til det vasamotoriske Centrum (C. V.) være tilstrækkelig til at forplante den i Øjet først vakte Impuls til dette og paa denne Maade bevirke de emotionelle Forandringer i Karinnervationen og disses yderligere Følger ¹⁾.

¹⁾ Fra den nyeste Tid foreligger der experimentelle Undersøgelser af Bechterew i St. Petersburg (Neurolog. Centralblatt, 1883, Nr. 4), hvorved han mener at have paavist, at Thal. optic. »hovedsageligt forestaar de saakaldte Udtryksbevægelser og expressive Lyde.« Dette fremgaar nu ganske vist ikke af hans

Noget mere kompliceret bliver Sagen imidlertid, naar Talen er om de Affekter, som ikke komme tilveje ved et simpelt Indtryk paa et eller andet af vore Sanseorganer, men nærmest skyldes en »sjælelig Aarsag«, en Erindring eller en Ideassociation, om end denne gjerne selv er kaldt tillive ved et Sanseindtryk. Saadanne Aarsager have almindeligvis en meget stærkere emotionel Virkning end de simple Indtryk paa Sanserne; disse fremkalde i Reglen kun Affekter, naar de ere meget intense, og deres Virkninger ere som oftest endda ikke meget dybe og navnlig ikke meget varige i Sammenligning med dem, der opstaa ad sjælelig Vej.

Forholdet er altsaa det, at de allerfleste Sanseindtryk, heldigvis, ere uden al umiddelbar emotionel Virkning, men at de først faa en saadan ved at vække en aandelig Virksomhed. Kommer jeg til at ryste, naar jeg trues med en ladt Pistol, saa er det tydeligt nok ikke selve Sanseindtrykket, der fremkalder Frygt; thi den ladte Pistol ser ikke anderledes ud end den tomme, som jeg vilde ladet uænsset. Hvad gaar der da for sig i Hjernen, naar man kommer i Affekt ved et Sanseindtryk, der ikke, saaledes som det var Tilfældet med et stærkt Skrald el. lgn., umiddelbart kan virke paa Karnervecentret?

For muligvis at finde et nogenlunde antageligt Svar paa dette Spørgsmaal, maa vi gaa ud fra et saa simpelt, ukompliceret Tilfælde, som vi paa nogen Maade kunne tænke os. Der gives jo nemlig utvivl-

Forsøg. Derimod kunne de maaske nok tages som Bevis for, at emotionelle Bevægelser endnu kunne komme i Stand, efter at Hemisfærerne ere destruerede.

somt overordenligt mange Muligheder, for største Delen af meget indviklet Beskaffenhed og derfor endnu liggende ganske udenfor en direkte Analyses Rækkeevne. Men paa den anden Side vil en Antydning af Sammenhængen endog blot i det simpleste Tilfælde lægge Løsningen af de mere komplicerede Opgaver indenfor Fysiologiens tilkommende Omraade.

Som et Exempel af den simpleste Form, jeg kan tænke mig, vil jeg anføre følgende, hvis Rigtighed enhver Moder vil kunne attestere: det lille Barn skriger, naar det ser den Ske, hvormed der nogle Gange er indgivet det en ildesmagende Medicin; hvorledes gaar det til?

Dette, eller ganske analoge, Tilfælde ere jo tidt nok drøftede fra et psykologisk Synspunkt, og man kan finde Spørgsmaalet besvaret paa forskellige Maader. »Det er fordi det antager Skeen for Aarsagen til dets tidligere Ubehageligheder«, siger man. Men derved er man jo ikke kommet Forstaaelsen nærmere. Eller: »fordi Skeen vækker Mindet om tidligere Lidelser«; dette kan være sandt nok, men bringer ikke Sagen ind paa det fysiologiske Omraade. Eller: »fordi Skeen vækker Frygt for kommende Ubehageligheder«; men Spørgsmaalet er netop, hvorledes Synet af Skeen paa Grund af dens tidligere Anvendelse er blevet i Stand til at fremkalde Frygt, d. v. s. at sætte det vasamotoriske Centrum paa en bestemt Maade i Virksomhed.

Hver Gang Barnet har faaet Medicin med en Ske, er der bleven indvirket saavel paa dets Smagssans som paa dets Syn, paa den første af Medicinen, paa Synet bl. a. af Skeen. Begge Indtryk ledes fra de perife-

riske Sanseorganer til Hjernen, hvor de, efter at være blevne til Sensationer i de centrale Sanseorganer (resp. C. G.' og C. O.' i den skematiske Fig. S. 76), komme til Bevidsthed ved at ledes til de kortikale Smags- og Synscentrer, Cellegrupper i Hjernens graa Barksubstans (C. G." og C. O."). Men desuden bliver hver Gang, som Barnets emotionelle Udbrud tilstrækkeligt vise, Smagsindtrykket fra C. G.' ledet til det vasomotoriske Centrum, V. C., gennem hvilket det fremkalder de Fænomener, der udtrykke Skræk eller Afsky el. lign. Synet af Skeen har derimod paa Forhaand ikke Noget ved sig, der kan sætte Karnervecentret i Aktivitet; viser man Barnet en Ske i dets Uskyldighedstilstand, før det har smagt de Bitterheder, den kan rumme, saa griber det efter den i Stedet for at skraale. z

Efter at det imidlertid nogle Gange har set Skeen i Funktion og mærket, at dette Syn hver Gang ledsages af den modbydelige Smag, saa viser det sig, at Synet af Skeen nu har faaet den Evne for sig alene at faa Barnet til at skribe, med andre Ord, at sætte dets vasomotoriske Centrum i Virksomhed. Nu maa dette altsaa kunne paavirkes enten fra Punktet C. O.' eller fra C. O.", der tidligere ingen Indflydelse havde paa det.

Fra hvilket af disse Punkter udgaar nu Impulsen til C. V., naar Barnet ser den forhadte Ske? sikkert nok fra C. O.", Kortikalcentret, da det først er i dette, at Billedet af Skeen optages i Bevidstheden. Spørgsmaalet er da, hvorfor Cellegruppen C. O.", der tidligere ingen Indflydelse havde paa det vasomotoriske Centrum, nu er blevet i Stand til at sætte det i en emotionel Virksomhed.

Naar man erindrer, at Anledningen hertil er den, at et Smags- og et Synsindtryk gentagne Gange samtidigt have paavirket Hjernen, saa paatrænger der sig straks den Tanke, at der ved disse samtidige Paavirkninger er aabnet en funktionel Forbindelse mellem de to paavirkede Cellegrupper C. O." og C. G.", Bevidsthedscentrerne for Synet af Skeen og Smagen af Medicinen, hvorved det da sker, at naar C. O." sættes i Virksomhed, ved Synet af Skeen, saa forplantes Impulsen til C. G.", hvorfra den atter — saaledes som det efter Erindringens velbekendte Magt til at frembringe Sindsbevægelser er ubestrideligt — let maa kunne naa til V. C.¹⁾

Jeg frygter for, at Antagelsen af en ny, hidtil ubanet funktionel Forbindelse mellem C. G." og C. O." ved første Øjekast maaske kan tage sig ud som en af de nemme Udveje, som den fysiologiske Psykologi ikke altid har forsmået at betjene sig af til Brug for sine Teorier. Det falder den saa fristende nemt ved et Pennestrøg »at aabne nye Baner«, naar den skal have noget besørget mellem Steder i Hjernen, der hidtil ikke have staaet i Forbindelse indbyrdes. Naar slige nye Baner skulle tænkes repræsenterede af Nerve- traade, saa befinder man sig sikkert inde paa meget løse Hypotesers Omraade; thi vi have, udenfor den tidlige Udviklingsperiode, ingen Exempler paa, at

¹⁾ Om dette sker ad Banerne C. G."—C. G. og C. G.'—C. V. eller ad andre, ubekendte, kan ikke afgjøres; men der er ingen Grund til at fraskrive de nævnte Baner denne Ledning, fordi de ogsaa besørge Ledning i modsat Retning, da Nerve- traadens dobbeltledende Evne, der jo af nærliggende Grunde ikke godt kan komme til at lægge sig for Dagen i de periferiske Nerver, utvivlsomt spiller en stor Rolle i Centralorganerne, hvor deres amficellulære Anordning maa begunstige eller nødvendiggjøre den.

Nervetraade, der hidtil ikke have været ledende, med Et begynde at blive det. Anderledes forholder det sig derimod, naar Forplantningen af en Impuls fra et Sted til et andet sker igennem indbyrdes forbundne Nerveceller, saaledes som det maa antages at ske mellem Punkterne C. O." og C. G." Mangfoldige Irradiationsfænomener, nogle mere dagligdags, andre mere patologiske, vise tilstrækkeligt, at »Brydningen af nye Baner« under disse Forhold let komme i Stand som Resultat af gentagen Irritation af en eller anden Cellegruppe.

Imidlertid maa man ikke slaa sig til Ro ved en saa løs Forestilling som den, der ligger i Ordene »at aabne en ny Vej« el. lgn. Man maa gjøre sig klart, hvorledes dette i hvert enkelt Tilfælde er at forstaa; den nye Korrespondance mellem de to Punkter kan maaske komme tilveje paa ganske forskellige Maader.

I det foreliggende Tilfælde se vi Punktet C. G.", som oprindeligt ikke sattes i Aktivitet, fordi en Impuls naaede til C. O.", nu, efter at begge Punkter nogle Gange samtidigt ere komne i Virksomhed, at reagere mod en til C. O." indtruffen Impuls. Vilde man nu sige: dette er et simpelt Irradiationsfænomen, Virksomheden i C. O." forplanter sig, irradierer, gennem Celleforbindelserne til C. G.", saa var i Virkeligheden endnu Intet herved forklaret, thi det maatte da staa som en Gaade, hvad det var, som netop ledede Irradiationen til C. G.", da den paa Forhaand maatte antages at have lige saa let ved at naa ethvert andet Punkt i samme Afstand fra C. O.". Vore Forudsætninger give os ingen Ret til at antage, at Irradiationen gaar mere i én Retning end i en anden — skønt det er meget muligt,

at den gjør det; -- vi maa gaa ud fra, at den spreder sig straaaleformet fra C. O.", aftagende i Styrke, eftersom den fjærner sig fra dette Punkt.

Det, der sker i det foreliggende Tilfælde, er da ikke Brydning af en ny Bane i den Forstand, at hidtil ubanede Veje blive gjort farbare. Synsindtrykkets nye Virkning paa Barnet beror ikke derpaa, at det ledes ad en Vej, der før var det spærret, men derpaa, at Punktet C. G." er kommet i en saadan Tilstand, at det paavirkes stærkere af den Impuls, der irradierer fra C. O.", end alle de andre Cellegrupper, til hvilke den naar, eller rettere, at det er den eneste Cellegruppe, der paa en kendelig Maade reagerer mod den ved Irradiationen modtagne Impuls.

Som Grund til denne større Modtagelighed kende vi alene den Omstændighed, at den forud gentagne Gange er bleven sat i Aktivitet samtidigt med C. O."; herved er der fremkaldt en Forandring i dens Celler, en Tilstand af Excitabilitet, som ikke findes i de øvrige Hjerneceller, hvortil Irradiationen naar. Der sker da en Summation af den endnu bestaaende Virksomhed i C. G." og den ved Irradiationen fra C. O." tilførte.¹⁾ Aarsagen til, at C. G." kun sættes i Virksomhed

¹⁾ Forholdet vil maaske blive tydeligere, naar man mindes Interferensfænomenet, der viser, hvorledes en Bølgebevægelse kan blive forstærket ved at paavirkes af en anden lignende. Irradiationen, der udgaar fra et enkelt Punkt, C. O.", og med stedse aftagende Styrke udbreder sig til alle Sider, kan sammenlignes med den kredsformede Bølgebevægelse, der fremkaldes ved, at en Sten kastes i et roligt Vand. Møder en saadan Bevægelse, udgaet fra C. O." nu en lignende, tidligere vakt, men endnu ikke ganske ophørt Bevægelse i Omraadet af C. G.", saa kan dette Omraade ved Interferens komme i stærkere Bevægelse end det øvrige Omraade for den fra C. O." vakte Bevægelse.

ved den fra C. O." udgaaende Irradiation, ikke ved Excitation af andre Punkter i Barksubstansen, lader sig ogsaa ret let gennemskue; men en Drøftelse heraf vilde gjøre det nødvendigt at komme ind paa andre af Psyko-fysiologiens Omraader. Jeg forbigaar derfor her dette Spørgsmaal og det saa meget hellere, som Opgaven her jo kun er at skitsere Hovedretningen af den Vej, ad hvilken man kan tænke sig Irritationen at naa det vasamotoriske Centrum ved de indirekte, de »sjælelige« Affekter.

Det Tiltælde, der i det Foregaaende er opstillet som Exempel, er, som allerede bemærket, med Forsæt valgt saa simpelt, ukompliceret, som vel muligt. Ved de fleste indirekte Affekter er Forholdet aabenbart mere indviklet, med andre Ord, den udenfra kommende Impuls maa gaa endnu længere Omveje i Hjernen, tilbagelægge flere Stationer, før den naar til det vasamotoriske Centrum¹⁾; men Grundtrækkene af den fysiologiske Proces ville dog, saavidt jeg kan se, bestandigt blive de samme: Forplantelse af Excitationen fra det centrale Sanseorgans til Barksubstansens Celler og fra dem atter til de vasamotoriske Celler i Mellemhjernen.

Jeg har da vel havt Ret til at sige (s. S. 73), at

¹⁾ Dersom en Sindsbevægelse nogensinde kaldes tillive alene ved »en Erindring«, uden at denne er vakt ved noget Sanseindtryk, men alene ved en indre Hjernevirksomhed, saa kan Forholdet dog maaske i Øjeblikket være endnu simplere end i det ovenfor valgte Exempel; men der forudsættes jo da rigtignok et Forspil, — en Begivenhed, der har frembragt en varig Forandring i visse Hjerneceller — der strængt taget bør regnes med til hele den emotionelle Proces, om den end ved et Tidsmellemrum er adskilt fra dennes sidste Led.

Forskellen mellem de ad materiel og de ad sjælelig Vej vakte Sindsbevægelser fra et fysiologisk Synspunkt ikke er afgjørende, ikke engang væsenlig. Hovedmomentet er for begges Vedkommende det samme: Excitationen af det vasomotoriske Centrum; Forskellen ligger i Vejen, ad hvilken Impulsen naar til dette Centrum, hvortil kommer, at der ved de indirekte, »sjælelige« Sindsbevægelser sker en Forhøjelse af Impulsens Styrke ved en tidligere vakt, endnu ikke udslukt Hjernevirksomhed, der summeres til den, der vækkes ved det udenfra kommende Indtryk.

Det vil nu forhaabenligt være indlysende, at man — saaledes som jeg straks i Indledningen bemærkede — stiller Sagen paa Hovedet, naar man, som det saa ofte er gjort og endnu stadigt gjøres, sætter sig den Opgave at bestemme de enkelte Sindsbevægelser Virkninger, fysiologiske eller patologiske, paa Legemet. Opgaven er principielt forkert, fordi Sindsbevægelserne ikke ere Kræfter, der staa udenfor Legemet og dominere det; og Den, der gaar virkeligt samvittighedsfuldt tilværks i sin Undersøgelse, vil ogsaa snart komme til Erkendelse af, at Opgaven praktisk taget ikke lader sig løse. Naar man dog saa ofte har trot at kunne det, naar der foreligger Besvarelser maaske i Hundredvis af Spørgsmaalet om Glædens og Sorgens, Skrækkens og Vredens o. s. v. Indflydelse paa de fysiologiske Livsytringer, saa er man kun naat dertil ved en aldeles vilkaarlig og i og for sig utilladelig

Skematisering, hvorved man principmæssigt har lukket Øjnene for ethvert Fænomen, der ikke passede ind i Ens Skema. Det er ogsaa saaledes, jeg er gaaet tilværks i de ovenfor givne Skildringer af Affekternes legemlige Ytringer. Enhver, der har fulgt disse Skildringer, vil let have set, at de kun passe for nogle Tilfælde, dem man kunde kalde de typiske eller maaske bedre de konventionelle, fordi det er dem, der i Kunst og Literatur efterhaanden have faaet en Slags symbolsk Karakter som Repræsentanter for Grupper af beslægtede Former. Men vi have alle set Folk blive stumme af Glæde i Stedet for snaksomme, set Forskrækkelsen jage sit Offer Blodet til Hovedet i Stedet for at gjøre ham bleg, set den Sørgende ile rastløs og jamrende om i Stedet for at sidde stum og nedbøjet o. s. v., o. s. v., ganske naturligt, fordi en og samme Aarsag virker forskelligt paa de forskellige Menneskers Karnerver, idet disse ikke reagere ens hos Alle, og desuden Impulsen paa sin Vej gennem Hjernen til det vasamotoriske Centrum paavirkes forskelligt af tidligere Indtryk — under den psykologiske Form af Erindringer eller Ideassociationer. Men ogsaa i en anden Henseende maa Den, der stiller sin Opgave paa den traditionelle Maade, gjøre Vold paa de virkelige Forhold, nemlig ved en vilkaarlig Skematisering af Affekterne, en Opstilling af bestemte Former, hvor der i Virkeligheden er en Uendelighed af umærkelige Overgange. Det er en Vilkaarlighed, endnu grovere maaske end Opstillingen af 7 bestemte Farvetoner som Repræsentanter for hele Farveskalaen vilde være det. Sligt kan være tilladeligt og af praktiske Grunde nødvendigt i daglig Tale, men bliver ganske

utilladeligt i en videnskabelig Undersøgelse, idet det kun kan gøres med Tilsidesættelse, Overspringelse af alle de utallige Overgangsformer og alle de ubestemte Former, for hvilke Sproget endnu ikke har noget Navn. Hvor uendeligt tidt vil man ikke være i Forlegenhed med at afgjøre, under hvilken af de konventionelle Rubriker man skal henhøre sin øjeblikkelige Stemning? hvor ofte maa man ikke nøjes med aldeles ubestemte Udtryk for, at der er sket noget Emotionelt i Ens Sind (»jeg kom i Bevægelse«, »jeg blev rystet«, »mit Sind kom i Oprør« o. s. v.) uden at være i Stand til at indrangere det under en af de Affekter, som Sproget har Navn for?

Den sande videnskabelige Opgave paa dette Omraade bliver den, at fastsætte det vasamotoriske Systems emotionelle Reaktion mod forskelligartede Paavirkninger. Denne Opgaves Løsning ligger endnu meget fjærnt. Opgaven for denne Undersøgelse strækker sig ikke videre end til at paavise, hvor Problemet er at søge.

Det er vort vasamotoriske System, vi kunne takke for hele den emotionelle Side af vort Aandsliv, for vore Glæder og vore Lidelser, vore lykkelige og ulykkelige Timer; havde de Indtryk, der paavirke vore Sanser, ikke den Evne at sætte det i Virksomhed, saa vilde vi vandre lidenskabsløst og deltagelsesløst igennem Livet; alle de Indtryk, vi modtage fra Omverdenen, vilde kun berige vor Erfaring, forøge

vor Viden, men hverken vække os til Glæde eller Vrede, bøje os i Sorg eller Frygt ¹⁾).

Som for alle Dele af Nervesystemet, saaledes gælder det ogsaa for det vasomotoriske Apparat, at dets Excitabilitet er meget forskellig hos de forskellige Mennesker. Hos nogle sættes det let i Virksomhed, reagerer stærkt mod forholdsvis ubetydelige Impulser. Den mest dagligdags Erfaring viser, hvor let nogle Mennesker faa Hjertebanken, komme til at rødme eller blegne, blive hede eller kolde i Sammen-

¹⁾ Jeg véd ikke, om en lignende Opfattelse af Sindsbevægelsernes Væsen tidligere er gjort gældende; i ethvert Tilfælde har den ikke efterladt noget Spor i den videnskabelige Psykologi. Spinoza kommer den maaske nærmest, for saa vidt som han ikke gjør de legemlige Emotionsfænomener afhængige af de aandelige Rørelser, men stiller dem sideordnede med disse eller endog næsten i forreste Række, naar han giver følgende Definition af Sindsbevægelserne: »Per Affectum intelligo corporis affectiones quibus ipsius corporis potentia augetur, vel minuitur, juvatur, vel coercetur, et simul harum affectionum ideas« (Ethices ps. III.); men han forfølger ikke denne Side af Sagen nærmere.

I et italiensk Skrift fra forrige Aarhundrede, der bærer den kuriøse Titel: »Della Fisonomia, Principj derivati dall' Anatomia, dalla Fisiologia, e Dinamica del corpo umano per mezzo de' quali si distinguono *Gli Aristocratici, e i Realisti dai Democratici*, di Girolamo Boccalosi, V. Ed. Milano, anno VI repubbl.«, men som for Resten har en videnskabelig Holdning, finder jeg (S. 20 f.) følgende Udvikling: *Io chiamo passione d'un corpo quella tal tendenza e disposizione che hanno le parti componenti, e il tuttinsieme di qualuunque corpo a un tale o tal movimento e azione qualunque, dipendente da una causa estrinseca, e per cui quella data azione è necessario effetto di quella tal causa.*

Se questa è la vera definizione delle passioni in genere, noi avremo adesso en limpida idea af den ord *passione*, og vedrass i nu da questo, che dalla tal data organizzazione d'un Uomo, dalla struttura de' suoi nervi, de' suoi vasi, og della tempra ed equilibrio de' suoi umori dee dipender la natura, la diversità, og l'energia maggiore o minore delle sue passioni. A parlar dunque

ligning med andre; og vi vide alle, at disse vasamotorisk excitable Individider ogsaa ere dem, der let blive hæftige eller bange eller overstadigt glade o. s. v. Det er ikke alene individuelle, ofte nedarvede Forskelligheder, som gjøre sig gældende paa dette Omraade; ogsaa mere generelle Forhold spille her en Rolle, og det den vigtigste. Kvinden, hvis Nervesystem, og da særligt netop dettes vasamotoriske Afdeling, paa saa mange Maader viser sig at være i langt højere Grad excitabelt end Mandens, er jo ogsaa et meget lettere Bytte for Affekterne end det stærke Køn, og paa lignende Maade gaar det Børnene i Sammenligning med de Voksne. Ogsaa Raceejendommeligheder betinge som bekendt store Forskelligheder paa disse Enemærker; og da vi ikke ad anden Vej vide synderligt om Uligheder i den vasamotoriske Excitabilitet hos de forskellige Menneskeracer, saa tør det maaske paa dette Punkt være tilladt at drage sin Slutning i modsat Retning, fra den større eller mindre emotionelle Bevægelighed til en større eller mindre Excitabilitet af Karnerverne.

En særlig Opmærksomhed — paa Grund af den Profeti, der ligger deri — fortjener det Forhold, at saavel Individiderne som Folkeslagene i det Hele ere

propriamente le passioni sono negli organi dell'Uomo e non nello spirito, e così le loro buone o rie qualità, dalla costruzione dipender devono di tutto l'organico, mentre lo spirito non sembra che un attributo di quello o se si vuole, ei non agisce che in conseguenza della natura e testura dell'organo.»

Forfatteren synes her at nærme sig stærkt til den Opfattelse, der er gjort gældende i dette Studie; men den sidste Passus i det anførte Stykke, hvilken han ikke kommenterer nøjere, gjør dog igen, som det forekommer mig, hans Standpunkt noget uklart.

Affekterne desto mere underkastede, paa et jo lavere Dannelsesstrin de staa. De saakaldte vilde Folkeslag ere, naar ikke Raceejendommeligheder virke i modsat Retning, hæftigere og ustyrligere, mere voldsomme i deres Glæde og mere overvældede af deres Sorg end de dannede Nationer. Den samme Forskel viser sig imellem et og samme Folkeslags forskellige Generationer — vi ere rolige og tamme i Sammenligning med vore barbariske Forfædre, hvis største Nydelse det var at sætte sig selv i et berusende Kampraseri, men som ogsaa nedsloges saa let af enhver Modgang, at de for en Bagatel toge Livet af sig selv. Endeligt se vi en lignende Forskel mellem de forskellige Samfundslag i en og samme Generation, saaledes at »Dannelsens« ubedrageligste Kendemærke er den beherskede Ro, hvormed Tilskikkelser bæres, der vilde henrive den Udannede til ustyrlige emotionelle Udbrud.

Denne Tilbagetrængen af Føleseslivet under Individernes og Slægternes stigende Dannelse gaar ikke alene Side om Side med en stigende Udvikling af Forstandslivet, men er, for en væsenlig Del, et Resultat af denne Udvikling. Ogsaa Forstandslivet er, om end paa en noget anden Maade end Føleleslivet, afhængigt af den vasamotoriske Funktion; Forstandsoperationerne forudsætte en forøget Blodtilstrømning til Hjernen og ere tildels betingede heraf, — men naturligvis til andre Dele af Hjernen end dem, der fortrinsvis have med Sindsbevægelserne at gjøre. Der er derfor til en vis Grad et vasamotorisk Modsetningsforhold mellem Forstands- og Føleleslivet, det første virker i Ordets egenligste Forstand

»derivatorisk«, blodafledende, paa det andet; og naar Herman v. Bremen tæller til 20, saa berøver han ved denne lille Aandsvirksomhed den motoriske Del af sin Hjerne saa meget Blod, af han ikke længere føler Trang til at slaa.

I samme Retning virker Opdragelsen. Formaalet for al Opdragelse — der ikke bør konfunderes med Undervisning — er at lære Individet at beherske eller modvirke eller tilintetgjøre de Drifter, der ere de umiddelbare Virkninger af vort Legemes Organisation, men som ikke passe ind i de givne Samfundsforhold. Fysiologisk taget kunde man definere Opdragelsen som en Indøvelse i at lade simplere, enklere, Reflexer afløse eller beherske af højere. Ogsaa de vasa-motorisk-emotionelle Reflexer opdrages vi til at beherske allerede fra den spæde Barndom af, lige saa vel som andre i et anstændigt Samfund upassende Reflexer; Barnet faar Smæk, lige saa vel naar det paa Grund af sin emotionelle Karaspasme skriger af Arrigskab, som naar det paa Grund af sin ubeherskede Blæreflex ikke holder sig rent.

I Aarenes Løb mister da Karnervecentret ved Beherskelse og Mangel paa Øvelse mere og mere af sin Energi i Retning af emotionel Virksomhed, og, som vi vide, at det saa ofte sker med erhvervede Egenskaber, dette Resultat af Opdragelsen og Forstandslivets Udvikling overføres ved Arv paa de efterfølgende Generationer. Slægterne komme til Verden med stedse trægere og trægere emotionel Karinnervation, stedse lettere og lettere Innervation af Forstandsorganernes Karnerver. Bliver vor Udvikling ved at

fortsætte sig i den begyndte Retning, saa havner den dog sluttelig i Kants Ideal, det rene Fornuftmenneske, der vil føle enhver Affekt, enhver Glæde eller Sorg, Angst eller Skræk — hvis han endnu skulde faa Anfægtelser af Sligt — som en Sygdom, en Af-sindighed, der ikke sømmer sig for ham.

